

Universiteit
Leiden

The Netherlands

De Brederodekroniek voor Yolande van Lalaing

Porck, M.H.; den Hartog E., Wijsman H.

Citation

Porck, M. H. (2009). De Brederodekroniek voor Yolande van Lalaing. In W. H. Den Hartog E. (Ed.), *Yolande de Lalaing (1422-1497), kasteelvrouwe van Brederode* (pp. 36-66). Haarlem. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/21091>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/21091>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

De Brederodekroniek voor Yolande van Lalaing

Thijs Porck

Holland, meer dan duizend jaar geleden: Siegfried, een zoon van graaf Arnulf, krijgt het aan de stok met een vertrouweling van zijn vader en hij verkoopt de man een klap. Het is onduidelijk of de man dit pak slaag heeft overleefd,¹ maar Siegfrieds vergrijp is in ieder geval zó ernstig, dat zijn eigen vader hem verbant uit het hof van Holland. Siegfried trekt naar Friesland, waar hij vriendelijk wordt ontvangen door Gozewijn van Stavoren. In Friesland valt Siegfried voor de charmes van Gozewijns dochter Tetburga. Hij trouwt met Tetta, zoals haar naam in het Fries luidt, en neemt zelf ook een Friese naam aan: Sicco. Dit alles tot ongenoegen van graaf Arnulf, die immers geen toestemming heeft gegeven voor dit huwelijk.

Jaren later pas komt het tot een verzoening en wel tijdens de bruiloft van graaf Arnulfs oudere zoon Dirk III met Witilda van Saksen, waarbij Siegfried, op aandringen van de andere gasten, toch aanwezig is, ondanks zijn ballingschap. Zodra graaf Arnulf zijn jongere zoon ziet, omhelst hij hem publiekelijk. En daar blijft het niet bij. Arnulf schenkt zijn verloren zoon een groot aantal landerijen en spreekt daarbij de volgende woorden:

Ick sal Sybridus, mynen soene, al en heeft hys niet wel verdient, geven brede rueden ende ruym ghemeten voir zyn deel tot veel plaitzen gelegen in Holland.²

Hoewel Siegfried het niet verdient, krijgt hij dus *brede rueden*, wat niet veel meer betekent dan 'veel land' (de roede was immers een oppervlaktemaat). De landerijen waarmee Siegfried wordt begunstigd, gaan over van vader op zoon en geven het geslacht van Siegfried zijn naam: Brederode.³

Het verhaal van Siegfried van Holland als stamvader van de Brederodes vinden we in de *Brederodekroniek* van Jan van Leyden. Deze kroniek werd op schrift gesteld in opdracht van de weduwe van Reinoud II en de moeder van Walraven, [d]en edele, hoochgeborene eerwaerdige vrouwe Yolende, vrouwe van Brederueden, des edel heeren Willems beere van Lalleyns lieve dochter.⁴ Welk doel had Yolande van Lalaing voor ogen toen zij deze kroniek liet schrijven?

Om op deze centrale vraag antwoord te geven is het allereerst nodig te kroniek zo goed mogelijk te dateren. Dit maakt het mogelijk een inschatting te maken van de gebeurtenissen die mogelijk aanleiding hebben gegeven voor het schrijven van de kroniek en welke belangen daarbij een rol hebben gespeeld. Over de datering van de *Brederodekroniek* bestaat geen consensus: sommige historici spreken van het jaar 1482, anderen houden het op 'na 1486' en recentelijk is zelfs de datering 'na 1490' geopperd.⁵ In dit artikel wordt een voorstel gedaan voor een geheel nieuwe datering, op basis van een analyse van de inhoud van de kroniek en zijn relatie met andere kronieken uit de vijftiende eeuw. Alvorens te beginnen met de inhoudelijke analyse,

is het van belang een aantal algemene opmerkingen te maken over de auteur, Jan van Leyden, en zijn *Brederodekroniek*.

De auteur van de Brederodekroniek

Declamator sermonum popularium praeclarus, een beroemde woordenkunstenaar van geliefde preken. Met deze woorden beschrijft Johannes Trithemius (1462–1514) zijn tijdgenoot Jan van Leyden (†1504), de auteur van de *Brederodekroniek*.⁶ De naamsbekendheid die Jan van Leyden tegenwoordig onder historici geniet, dankt hij echter niet aan zijn preken, maar aan zijn historiografische werk. Hij staat bekend als een van de belangrijkste geschiedschrijvers van Holland aan het eind van de Middeleeuwen: een van de eerste humanistische geschiedschrijvers van Holland en een historiografisch innovator.⁷

In 1466 schreef hij het *Chronicon Comitum Hollandiae et Episcoporum Ultrajectensium* (*Chronicon Hollandiae*), een gewestelijke kroniek over de graven van Holland en de bisschoppen van Utrecht. Van deze kroniek maakte hij een tweede, uitgebreide versie, waaraan hij naar eigen zeggen tien jaar had gewerkt (het is onbekend wanneer hij precies begonnen is met herschrijven).⁸ Deze tweede versie diende als basis voor de beroemde *Divisiechroniek* die Cornelius Aurelius in 1517 schreef.⁹ Tussen 1476 en 1484 werkte Jan van Leyden aan een kroniek over de geschiedenis van de abten en de abdij van Egmond tot 1484: de *Egmondse Abtenkroniek*.¹⁰ Jan van Leyden schreef ook van deze kroniek twee versies en hij deed dit, blijkens de proloog van dit werk, in opdracht van Nicholaas van Adrichem, abt van Egmond. De eerste versie was overigens pas in 1484 klaar, drie jaar na de dood van de opdrachtgever. Jan van Leyden schreef ook van dit werk een tweede versie, waarover slechts weinig bekend is.¹¹

Naast het *Chronicon Hollandiae*, de *Egmondse Abtenkroniek* en de *Brederodekroniek* was Jan van Leyden auteur van een klein werkje met een lange naam: *Tractatus reprobacionum quinque mendaciorum in cronica Anthonini archiepiscopi contra ordinem camrlitarum positorum*. Dit traktaat, geschreven ná 1459, bestaat uit een weerlegging van enkele opvattingen over de geschiedenis van de Karmelietenorde, zoals vermeld in de in 1459 geschreven kroniek van Anthoninus, aartsbisschop van Florence.¹² In 1494 schreef Jan van Leyden tevens een heiligenleven over de heilige Karmeliet Petrus Thomas (1305–1366).¹³ Naast schrijver was Jan van Leyden ook kopiist. Een kopie op naam van Jan van Leyden van het *Speculum Historiale* van de humanist Arnoldus Bostius wordt nu bewaard in de *Bibliotheca Nazionale Braidense* te Milaan.¹⁴

Op bovenstaand bibliografisch overzicht na, is nauwelijks iets bekend over de persoonlijke geschiedenis van Jan van Leyden. Dit heeft hoofdzakelijk te maken met het feit dat Jan een zeer populaire naam was in de vijftiende eeuw en onze Jan zeker niet de enige Jan was die uit Leiden kwam.¹⁵ Het weinige dat we met zekerheid over zijn persoonlijk leven kunnen zeggen, weten we uit zijn eigen werk. In het colofon van zijn kopie van Bostius' *Speculum Historiale* noemt hij zich *frater Johannis Gherbrandi de Leydis, ordinis fratrum beatissime Dei genitricis Marie de Monte Carmeli [...] in conventu Haerlemensis*.¹⁶ Jan was dus de zoon van ene Gerbrand en hij behoorde tot het Karmelietenklooster van Haarlem. Uit de eerste versie van zijn Hollandse kroniek

kunnen we opmaken dat hij al in 1455 lid was van dit klooster. Hij bespreekt namelijk een bezoek van de hervormer Johannes Soreth (1394–1471) aan het Haarlemse Karmelietenklooster in dit jaar en noemt onder de aanwezigen ook zijn eigen naam: *Iohannes Gherbrandi Leydis*. Uit dezelfde passage blijkt bovendien dat Jan van Leyden zelfs binnen zijn eigen klooster niet de enige Jan uit Leiden was, hij noemt ook ene *Iohannes Nicolai Leydis*.¹⁷

Vanaf 1476 stond hij als prior aan het hoofd van het klooster te Haarlem. Ook dit gegeven vinden we terug in zijn eigen werk: voorafgaand aan zijn kopie van Bostius' *Speculum Historiale* is namelijk een overzicht van Haarlemse priors in Jan van Leydens eigen hand overgeleverd, waarin hij vermeldt dat hij het ambt van prior *annis 2 ab domadis 5* heeft vervuld: twee jaar en vijf weken.¹⁸ Over de invulling van zijn priorschap is niets bekend, omdat uit die periode geen documenten bewaard zijn gebleven waarin hij wordt genoemd. In 1479 wordt zijn positie overgenomen door ene Simon van Purmerend en vertrekt Jan van Leyden naar Friesland, waar hij een jaar lang prior is van het Karmelietenklooster te Woudsend. Dit Friese avontuur kennen we overigens niet uit Jan van Leydens eigen werk, maar uit de *Batavia Desolata Carmelitana*, een doorgaans goedgeïnformeerde achttiende-eeuwse geschiedenis van de Karmelbeweging in Nederland.¹⁹

Na zijn Friese periode wordt het stil rond Jan van Leyden. Over het algemeen neemt men aan dat hij vrijwel direct terugkeerde naar het Karmelietenklooster in Haarlem. Aldaar zou hij tussen 9 april 1486 en 6 december 1491 betrokken zijn geweest bij de totstandkoming van een reeks gravenportetten voor het kloosterpand van het Haarlemse Karmelietenklooster.²⁰ Uit het colofon van zijn kopie van Bostius' *Speculum Historiale* blijkt in ieder geval met zekerheid dat hij zich op 11 december 1491 weer in het Haarlemse Karmelietenklooster bevindt.²¹ Aldaar wordt hij, waarschijnlijk, na 1495 nog benoemd tot subprior. Naast zijn carrière binnen de Karmelietenorde, wordt aangenomen dat Jan van Leyden 'bijkluste' als huiskapelaan van de Brederodes.²² Hij overlijdt in het Haarlemse klooster in 1504.²³

De Brederodekroniek van Jan van Leyden

De *Brederodekroniek* van Jan van Leyden is een kroniek die afwijkt van de gangbare vormen binnen de laatmiddeleeuwse Hollandse historiografie. Tot aan de eerste helft van de vijftiende eeuw houden Hollandse historici zich enkel bezig met het schrijven van gewestelijke kronieken die de geschiedenis van het graafschap Holland en haar graven behandelen.²⁴ De *Brederodekroniek* is een familiegeschiedenis van een lokaal geslacht en heeft daarmee een geheel ander karakter.

De kroniek bestaat uit een genealogie van de familie Brederode en bestrijkt grofweg zesduizend jaar. Zij begint bij Adam en Eva en de genealogische lijn tussen Adam en de eerder genoemde Siegfried, de eerste heer van Brederode, loopt via de koningen van Troje, Sicambrië en Frankrijk. De kroniek eindigt met de zeventiende en achttiende heer van Brederode: Reinoud II en Walraven. Het is duidelijk dat deze twee mochten terugkijken op een roemrijke familiegeschiedenis! Een groot deel van de afstamming via Troje, Frankrijk en Holland is echter historisch onjuist. De naam Brederode komt vóór het jaar 1244 niet voor; van een directe afstamming uit het Hollandse Huis is dus

geen sprake (Siegfried van Holland sterft immers in 1030). Walraven is de tiende heer van Brederode en niet de achttiende.²⁵

De *Brederodekroniek* behoort tot het teksttype 'adelskroniek', een genre dat aan het eind van de vijftiende eeuw uit het niets de kop opsteekt in Holland.²⁶ Een adelskroniek laat zich omschrijven als een genealogisch geschrift met een, door de opname van bijzonderheden over de beschreven voorouders, kroniekmatig karakter.²⁷ Deze bijzonderheden bestonden veelal uit *tallooze fantasterijen en [...] bewuste verzinsels*,²⁸ waardoor de adelskroniek lange tijd niet serieus is genomen.

Binnen het genre adelskroniek valt de *Brederodekroniek* met name op door haar handschriftelijke overlevering: er zijn maar liefst twaalf verschillende handschriften van deze tekst bekend. Deze veelvallige overlevering wijst op een grote populariteit van deze kroniek. Er moet bovendien een dertiende versie bij gerekend worden: de bekende Leidse hoogleraar Antonius Matthaeus gaf in 1698 een Nederlandse *Brederodekroniek* uit, op basis van een nu onbekend handschrift.²⁹ Tussen deze dertien versies bestaan een aantal inhoudelijke verschillen en ze zijn ook nog eens geschreven in drie verschillende talen: het Nederlands, het Frans en het Latijn. Hieronder volgt een overzicht van de versies met de doorgaans gebruikte lettercodes:³⁰

Nederlandse *Brederodekroniek*:

- N-1 = Haarlem, Noord-Hollands Archief, collectie aanwinsten 1039, fols. 1r-71v.
- N-2 = Haarlem, Noord-Hollands Archief, collectie aanwinsten 1041.
- N-3 = Haarlem, Noord-Hollands Archief, collectie aanwinsten 1040.
- N-4 = Den Haag, Nationaal Archief, familiearchief Cousebant 1051, fols. 1r-48v.
- N-5 = Utrecht, Universiteitsbibliotheek, hs. 15 C 19, fols. 16r-52v.
- N-6 = Detmold, Nordrhein-Westfälisches Staatsarchiv, L.3-Holland, nr. 429, fols. 5r-58v.
- N-7 = Detmold, Nordrhein-Westfälisches Staatsarchiv, L.3-Holland, nr. 430.
- N-8 = Brussel, Koninklijke Bibliotheek van België, hs. 19217, fols. 7r-59r.
- M = A. Matthaeus, *Veteris Aevi Analecta*, Leiden 1698, deel II, pp. 279-427.

Latijnse *Brederodekroniek*:

- L-1 = Utrecht, Universiteitsbibliotheek, hs. 5 E 23.
- L-2 = Utrecht, Universiteitsbibliotheek, hs. 2 E 23, fols. 83r-127v.
- L-3 = Brussel, Koninklijke Bibliotheek van België, hs. 5376-78, fols. 4r-31v.

Franse *Brederodekroniek*:

- F-1 = Utrecht, Universiteitsbibliotheek, hs. 3 L 15.

De autograaf van de *Brederodekroniek*, de tekst in de hand van Jan van Leyden zelf, is niet bewaard gebleven en alle versies van de kroniek die we nu kennen stammen uit de periode na de dood van de auteur: de zestiende en zeventiende eeuw. Het is dus een cruciale vraag hoe deze dertien versies zich tot elkaar verhouden en welk van deze zestiende- en zeventiende-eeuwse versies het dichtst bij het originele werk staat. De dertien bovenstaande versies zijn ruwweg in vier groepen te verdelen. De eerste groep (de 'groep Matthaeus') bestaat uit N-3, N-4, N-7, N-8, M en F-1. Deze hand-

schriften geven een tekst die loopt tot tot 1486 en is onderverdeeld in een proloog en 76 hoofdstukken. De tweede groep wordt gevormd door N-1, N-2 en N-6. Ook deze handschriften geven een tekst tot 1486, maar gebruiken naast de proloog een verdeling in 68 in plaats van 76 hoofdstukken.³¹ De derde groep bestaat slechts uit handschrift N-5. Dit handschrift biedt een proloog en een tekst die in 1474 afbreekt. N-5 telt slechts 47 hoofdstukken, terwijl de eerste en tweede groep handschriften respectievelijk 65 en 57 hoofdstukken voor de tekst tot 1474 gebruiken. De laatste groep wordt ten slotte gevormd door de Latijnse handschriften L-1, L-2 en L-3. Deze geven een tekst tot 1482, zonder proloog en verdeeld in 61 hoofdstukken.

Om te onderzoeken welk van deze vier groepen het dichtst bij het origineel van de *Brederodekroniek* staat is het nodig om de tekst van al de overgebleven versies nauwkeurig met elkaar te vergelijken. Deze vergelijking heb ik elders besproken en in dit artikel zal ik niet dieper ingaan op deze complexe materie.³² Voor het bespreken van de inhoud en het doel van de kroniek is een dergelijke bespreking ook niet strikt noodzakelijk. Inhoudelijk komen de vier groepen in grote lijnen met elkaar overeen. Ze verschillen met name in de gedetailleerdheid van de informatie over de vroegste periode.

Inhoud van de Brederodekroniek

Bij het bespreken van de inhoud van de *Brederodekroniek* zal ik de ‘groep Matthaëus’, bestaande uit M, N-3, N-4, N-7, N-8 en F-1, als uitgangspunt nemen. Deze groep kent de grootste verspreiding op basis van het aantal overgeleverde teksten en is het meest gebruikt door historici. Van de groep Matthaëus bevat het Brusselse handschrift N-8 de minste fouten; bij het citeren van en het refereren naar de tekst van de Nederlandse *Brederodekroniek* zal ik dan ook gebruik maken van dit handschrift.

De *Brederodekroniek* van Jan van Leyden bestrijkt de periode van de schepping tot de jaren tachtig van de vijftiende eeuw. Op inhoudelijke gronden zijn in het verhaal zeven delen te onderscheiden:

1. Van Adam tot Troje
2. Van Troje tot Holland
3. Van Holland tot Brederode
4. Van Siegfried tot Alfert (eerste tot negende heer van Brederode)
5. Van Willem IV tot Walraven I (tiende tot zestiende heer van Brederode)
6. Reinoud II en Gijsbrecht van Brederode
7. Yolande van Lalaing en haar kinderen, na de dood van Reinoud II van Brederode

Hieronder zal ik elk van deze zeven delen bespreken en plaatsen binnen een algemeen historiografisch kader. Vragen daarbij zijn of de grote lijnen aansluiten bij andere tradities binnen de Hollandse historiografie en, in het geval van de recentere onderdelen, in hoeverre zij waarheidsgetrouw zijn.

I. Van Adam tot Troje

De *Brederodekroniek* begint bij Adam en Eva. Na Adam volgen Seth, Caynan, Malchel, Jaered, Enoch, Matusalem, Lamech en Noach. Na een korte beschrijving van de zondvloed, gaat de tekst verder met de zonen van Noach: Sem, Cham en Japhet. Onder deze broers wordt de wereld verdeeld: Sem krijgt Azië, Cham Afrika en Japhet krijgt Europa. Tot dusver is er weinig nieuws onder de zon: dezelfde afstamming vinden we in het boek Genesis 5:1–32. De groep Mattheus geeft zelfs, als enige van de vier handschriftengroepen, de Bijbeltekst letterlijk weer.

In het vervolg betreden we onbijbels terrein. Via het geslacht van Japhet komt de kroniek bij de reus Antheus, wiens zoon de eerste heer van Italië was, en uiteindelijk bij een andere reus: Atlas, de vader van Troylus, stichter van Troje. De relevantie van de stad Troje binnen de *Brederodekroniek* wordt meteen duidelijk uit de beschrijving van het wapen van deze Troylus:

Ende dese Troylus wapen was een schielt van goude mit eenen leoen van keel, getonghet ende geclauweert van lazueur. Welcke wapen noch hebben die beeren van Brederueden ende alle die gene die van dat Troyaensche geslachte gecommen zijn (N-8, fol. 9r).

11. Afbeelding van de stad Troje met het wapen van Brederode/Holland op de stadsmuur (Haarlem, Noord-Hollands Archief, Collectie Losse Aanwinsten 1040, fol. 5r).

Het wapenschild van de stichter van Troje komt dus overeen met dat van de familie Brederode (afbeelding 11)! De kroniek vervolgt haar genealogische opsomming met de afstamming van de koningen van Troje. Troylus wordt opgevolgd door Ylus, Ylus door Laomedon en na Laomedon komen we bij de laatste koning van Troje: Priamus. Tijdens de regeerperiode van deze Priamus wordt Troje vernietigd door de Grieken en trekt een groot deel van de Trojaanse adel weg:

Doen wecken van Troyen veel edel hertoghen ende princen ende zijn getogen in andere landen, van welcke princen gesproten sijn meest alle die beerenbeijden ende edelheyt van Europen (N-8, fol. 9v).

Met deze laatste opmerking slaat Jan van Leyden de spijker op de kop: de familie Brederode was zeker niet uniek met haar pretentie van Trojaanse origine te zijn. Sterker nog: Trojaanse voorouders zijn eerder regel dan uitzondering binnen de afstammingsverhalen van de Europese adel aan het einde van de Middeleeuwen.

Afstamming uit Troje in de Hollandse historiografie

De Trojaanse afstammingstraditie vinden we voor het eerst in de achtste eeuw, in het *Liber historiae Francorum* en de kroniek van Fredegarius. Beide kronieken beschrijven het volk van de Franken als nazaten van een Trojaanse stamvader: Francion, zoon van Hector van Troje. Deze Frankische kronieken vonden navolging in de genealogische werken van andere vorstenhuizen, waaronder die van Frankrijk (ook van Francion) en van Engeland (van Brutus).³³ De Trojaanse wortels van deze vorsten werden op hun beurt nagebootst door concurrerende, ambitieuze adellijke geslachten.³⁴

In de Nederlanden zijn verhalen over Troje met name in de vijftiende eeuw in trek: in tal van stedelijke teksten wordt Troje voorgesteld als het ideale model voor de stedelijke samenleving.³⁵ Binnen een korte periode verschijnen bovendien drie Middel nederlandse teksten over Troje in druk: *Historien van Troyen* (Gouda 1479), *Die vergaderinge der historiën van Troyen* (Haarlem 1485) en de *Hystorye van der destrucyen van Troyen* (Antwerpen 1500). De plotseling toegenomen populariteit van de geschiedenis van Troje aan het eind van de Middeleeuwen kan in verband worden gebracht met de komst van de Bourgondische vorsten; met name Philips de Goede, hertog van Bourgondië tussen 1419 en 1467, had een voorliefde voor het onderwerp. Philips en zijn opvolgers maakten gebruik van allerlei historiografische tradities uit de door hun verworven gebieden, waaronder Brabant en Henegouwen, om hun genealogische lijn naar Troje te kunnen trekken.³⁶

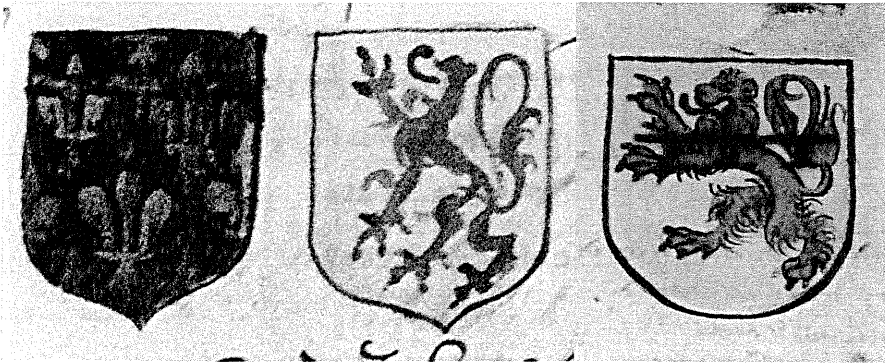
Hoewel de Trojaanse afstammingsmythe al een lange traditie had binnen de historiografie van Brabant,³⁷ doet zij relatief laat haar intrede binnen de Hollandse historiografie: pas aan het eind van de vijftiende eeuw. Het is onbekend welke auteur hiervoor verantwoordelijk is geweest. Over het algemeen wijst men naar Dirk Pauw; deze priester en kroniekschrijver uit Gorinchem voorzag de graven van Holland van Trojaanse voorouders in zijn *Hollandse Kroniek*. Deze tekst, waarvan alleen maar een achttiende-eeuwse kopie is overgeleverd, wordt gedateerd op '1467 of later'.³⁸ Deze datering is echter erg onzeker omdat de achttiende-eeuwse kopie naast passages van Dirk Pauw, ook sporen bevat van de tweede versie van Jan van Leydens *Chronicon Hollandiae*, die in ieder geval na 1477 gedateerd moet worden.³⁹

Het staat vast dat de Trojaanse afstammingsmythe zich aan het eind van de vijftiende eeuw ontwikkelde tot een gemeenplaats bij de historici die over Holland schreven. Naast het werk van Dirk Pauw en Jan van Leyden (namelijk in de *Brederodekroniek* en de tweede versie van het *Chronicon Hollandiae*), geven de volgende kronieken ook een Trojaanse voorgeschiedenis: de Hollandse kronieken van Willem van Berchen (ontstaan tussen 1471 en 1480), de *Kroniek van Holland* bij Johan Veldener (1480) en de *Kattendijkekroniek* (ca. 1491).⁴⁰ Omdat de datering van de werken van Pauw, Van Berchen en Van Leyden alles behalve vast staat, is met geen mogelijkheid te zeggen welk van deze auteurs verantwoordelijk is voor het introduceren van de Trojaanse afstammingsmythe in de Hollandse historiografie.

2. Van Troje tot Holland

Om een genealogische lijn van Troje naar Holland te trekken gingen de kroniekschrijvers aan het eind van de vijftiende eeuw inventief te werk. Zij maakten allereerst gebruik van de Franse traditie die stelde dat de Merovingische vorsten van Frankrijk afstamden van Francion, de zoon van Hector van Troje. Via een oudoom van de laatste Merovingische vorst wordt de Trojaanse bloedlijn voortgezet in het geslacht van de hertogen van Aquitanië. Vervolgens komen we snel bij de Hollandse graven, want Dirk I, de eerste graaf van Holland, was een jongere broer van een van de hertogen van Aquitanië; althans volgens de vijftiende-eeuwse traditie.⁴¹

Deze traditie is ook vertegenwoordigd in de *Brederodekroniek*, waarin met name aandacht wordt besteed aan de heraldische wapens die de verschillende vorsten voerden. Francion en zijn afstammelingen voerden allen het wapen van Troje: *een schilt van goude mit een leoen van keel, getonget ende geclauweert van lazuer* (N-8, fol. 9v). Dit veranderde bij de doop van koning Clodovicus. Bij diens doop kreeg hij niet alleen een nieuwe naam, Lodewicus, maar ook een nieuw wapen: *een laecken van lazuer, daer inne stonden drye lelien van goude* (N-8, fol. 10v). Dit nieuwe wapen werd ook gevoerd door de overige Merovingische vorsten van Frankrijk, tot aan de laatste van deze lijn: Hildricus. Deze Hildricus was *de leste coninck van Vranckryck die van edelen bloede van Troyen gecommen was ende vanden eersten kersten coninck Clodovicus van Vranckryck gecommen was* (N-8, fol. 12r), want daarna eisten Karel Martel en zijn zoon Puppijn de Franse troon op en stichtten de Karolingische dynastie. Volgens de *Brederodekroniek* was deze gang van zaken onjuist. De troon van Frankrijk kwam eigenlijk toe aan Diederik van Aquitanië, die als achterneef het nauwst aan de laatste koning verwant was. Maar deze Diederik van Aquitanië, *die dat naeste bliuet ende recht erfgenaem vander croonen van Vranckryck geweest zoude hebben* (N-8, fol. 12r), bleef hertog van Aquitanië. Sterker nog, omdat de Karolingische vorsten geen tegenstrevers duldden, moest Diederik zelfs zijn wapen afleggen. Voorheen voerden de hertogen van Aquitanië, als jongere maar legitieme tak van het Franse koningshuis, het Franse wapen met de drie lelies, gebroken met drie barenstelen. Nu werden ze gedwongen het oude familiewapen te voeren: dat van Troje. Van deze Diederik van

12a en b. Heraldiek speelt een grote rol bij Jan van Leydens onderbouwing voor de afstamming Troje-Aquitanië-Holland-Brederode. Hier afgebeeld: de wapenschilden van Aquitanië, Troje/Holland (Utrecht, UB 15 C 19, fol. 3r) en Brederode (Haarlem, Noord-Hollands Archief, Collectie Losse Aanwinsten 1040, fol. 20r).

Aquitanië zijn we slechts enkele schakels verwijderd van graaf Dirk I van Holland. Dirk was de jongste zoon van Sigisbertus van Aquitanië. Omdat hij als jongere zoon geen recht had op de titel hertog van Aquitanië, kreeg hij een nieuw graafschap: Holland. *Ende aldus, als voirs. is, zoe is dese edel prince, Grave Diderick, de eerste grave van Hollandt, gesproten vanden rechten boom ende originael wortele ende stam vande Troyaansche coningen van Vranckryck* (N-8, fol. 13r).

De lijn die de *Brederodekroniek* legt tussen het vorstenhuis van Troje en de graven van Holland, berust op de veronderstelde heraldische overeenkomst (afbeelding 12 a en b). Net als het Hollandse huis voerden de Trojanen immers *een gulden schild met een leeuw van kele* [rood], *getongd en geklauwd van lazuur* [blauw]. Een zelfde bewijsvoering voor de Trojaanse afstamming vinden we in de *Kroniek van Holland* (1480) bij Johan Veldenaer.⁴² Onder het kopje 'Datering van de *Brederodekroniek*' zal ik de verhouding tussen de *Brederodekroniek* en de *Kroniek van Holland* (1480) nader beschouwen.

3. Van Holland tot Brederode

De sleutelfiguur in de genealogische verbinding tussen het Hollandse gravenhuis en de familie van Brederode is Siegfried, de jongere zoon van de derde graaf van Holland, Arnulf (zie inleiding). In dit deel van de *Brederodekroniek* gaat Jan van Leyden uitvoerig in op de bewijsvoering voor de verwantschap van Brederode aan het Hollandse huis (zie kadertekst). Jan van Leyden wijst op de heraldische overeenkomsten. Net als het huis van Holland voerden de heren van Brederode het wapen van Troje. Als jongere maar legitieme tak, braken zij het wapen met drie barenstelen van lazuur; net als de heren van Aquitanië eerder hadden gedaan met het wapen van Frankrijk, voordat ze gedwongen werden het wapen van Troje weer aan te nemen. Naar eigen zeggen behandelt Jan van Leyden deze kwestie zo uitvoerig omdat kwade tongen beweren dat de Brederodes afstammen van een bastaardzoon van graaf Willem I van Holland (ca. 1165–1122).⁴³ Dit waren alleen maar leugens: Jan van Leyden had immers van Johan van Drongelen gehoord dat deze een aantal oude brieven had gezien met het zegel van de Brederodes, die vele jaren vóór Willem I van Holland geschreven waren. Deze passage speelt een belangrijke rol bij het dateren van de *Brederodekroniek* en we zullen er hieronder op terug komen.

Een fragment uit de Brederodekroniek: Jan van Leyden over het wapen van Brederode

In dit fragment weidt Jan van Leyden uit over het wapen van de familie Brederode en de verwantschap tussen deze familie en het Hollandse gravenhuis. De tekst is die van handschrift N-8, fols. 15r-15v.

Dese Syphridus, daer of voergeseyt is, die was die eerste heere van Brederueden ende zyn wapen was dat wapen van Troyen dat die graven van Hollandt oick hadden. Want hy vuerde in zyn

wapen eenen schilt van goude mit een leoen van keel, getonget ende gheclauweert van lazuer, gelyck grave Diderick van Hollandt, zynen brueder, mit drye baren stelen van lazuer. Ende die heeren van Brederueden die voert van hem quamen die hebben dat selfde wapen also gevoert, die een naeden ander.

Ende dat dit blyckelyck ende waer is, dat machmen zien inden ouden brieven die daer veel in Hollandt zyn, die de heeren van Brederueden bezeghelt hebben. De sommighe over drye oft vier hondert jaer ende zommighe over twee hondert jaer, sommighe over der half hondert jaer out zyn, leenbrieven ende ander, die mit witten wasse bezeghelt zyn mit groote mayestaet zegelen, sittende inden zeghele te paerde op een overdeect rosse ende in haeren schilt ende op haer overdeect vanden rosse den leoen van Hollandt mit drye baeren stelen ghebroecken. Ende daer die heeren van Teylinghen ende meer ander groote heeren ende riddersen in staen als leenmannen des heeren van Brederueden. Ick heb heer Johan van Dronghelen, den lantcommelduer vanden Duysschen huys binnen Utrecht, horen segghen dat hy dusdanighe brieven in Hollandt tot veel plaetsen in zyn handt ghehadt heeft ende oick mede in zyn clooster zommighe van de selfde forme heeft by hem legghende.

Ende dese Syphridus zyn vier vierendeel dat waren Hollandt, Vranckryck, keyser van Griecken ende vanden edelen Romeynen gheslachte van C[ol]omniën geslacht van Romanen. Zommighe luden zyn die segghen uyt parthien ende uyt haet ende nyt als dat die heeren van Brederueden ende die heeren van Teylinghen gecommen zouden wesen van bastardien van Hollandt, vanden eersten grave Willem van Hollandt, als dat die ghetrouwet hadde een Vriesinne ende hiet Maria van Castrichem ende dat hy daer boven nam een dochter van Ghelre. Mer het is versiert ende ten is alsoe niet als men inder waerheyt vint, want daer zyn veel brieven in Hollandt die de heeren van Brederueden bezeghelt hebben die veel jaeren ouder zyn dan die eerste grave Willem geboren was, ghelycken voirscreven staet.

Mer dese graef Willems eerste wyff was vrouwe Adelheyt, graef Otten dochter van Ghelre, ende nae haer doot zoo nam hy tot eenen wyve Mariam, des hertoghen dochter van Lancaster uuyt Engelandt ende die sterf zonder kinder. Mer grave Willem voirs. die hadde drye sonen by graef Otten dochter van Ghelre, als Florys, die nae hem grave wert, Ottho, die bisschop van Utrecht was, ende Willem, die rechter van Kermerlandt ende van Vrieslandt was ende die hadde een dochter by des heren dochter van Adinghen ende hiet Adelheyt. Ende dese dochter Adelheyt hadde heer Diderick, de achste heere van Brederueden, tot eenen wive, daer hy by wan heeren Alfert, den neghenden heer van Brederueden. Ende aldus zynse oick vanden eersten grave Willem gecommen.

4. Van Siegfried tot Alfert (eerste tot negende heer van Brederode)

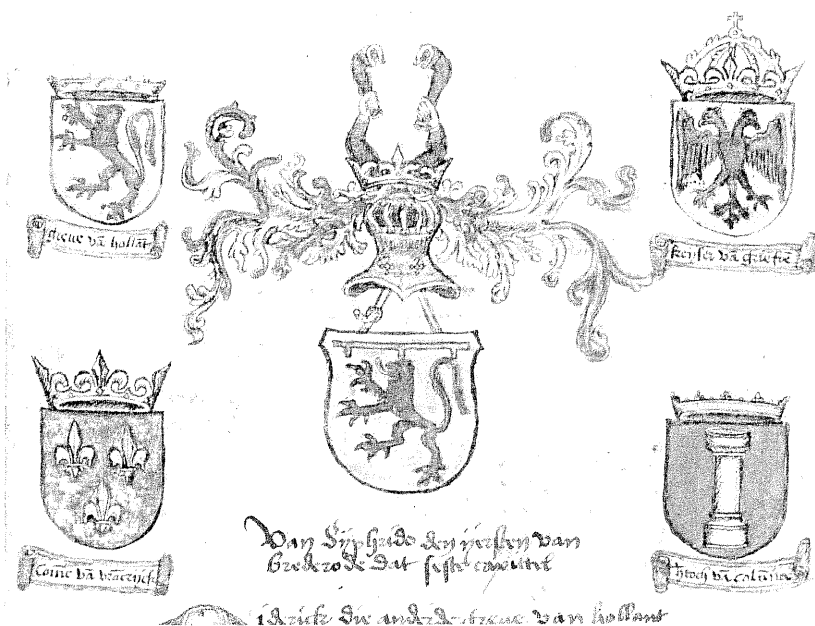
Siegfried, de eerste heer van Brederode, huwde Tetburga van Stavoren (afbeelding 13). Samen staan zij aan het begin van het Brederodegeslacht, waarvan de eerste negen generaties er, volgens de *Brederodekroniek*, als volgt uitzien:

Siegfried, eerste heer van Brederode (†1030)	X Tetburga van Stavoren
Dirk I, tweede heer van Brederode (†1063)	X Alverade van Heusden
Willem I, derde heer van Brederode (†1103)	X Adelheyt van Sayn
Dirk II, vierde heer van Brederode (†1139)	X Agnes van Solms
Willem II, vijfde heer van Brederode (†1154)	X Catherina van Salm
Floris, zesde heer van Brederode (†1198)	X Christina van Gennep
Willem III, zevende heer van Brederode (†1221)	X Margaretha van der Lippe

Dirk III, achtste heer van Brederode (†1236)	X Adelheid van Holland
Alfert, negende heer van Brederode (†1253)	X Beatrix van Hoorne

Aan iedere heer wordt een hoofdstuk gewijd, waarin wordt vermeld met wie hij trouwde en wanneer hij stierf. Naast wetenswaardigheden over de persoon, wordt elk hoofdstuk opgevuld met beschrijvingen van algemene gebeurtenissen die tijdens diens leven plaatsvonden, zoals een grote droogte tijdens het leven van Dirk II, een grote brand in Utrecht in 1148 en de wonderbaarlijke bekering van een Jood in Spanje tijdens het leven van Willem III.

Dat de Trojaanse en Merovingische afstamming van de Brederodes gefingeerd is, staat buiten kijf. De gegevens omtrent de eerste negen heren lijken op het eerste gezicht meer waarheidsgetrouw, met name omdat de sterfjaren en volledige namen van de vrouwen genoemd worden. Uit een grootschalig onderzoek dat in de negentiende eeuw werd uitgevoerd, blijkt echter dat ook deze afstamming grotendeels is verzonnen.⁴⁴ De naam Brederode komt namelijk vóór 1244 in geen enkele bron voor en de huwelijkspartners van de eerste negen heren vinden we, op één uitzondering na, niet terug in de genealogieën van hun vermeende families. Niet Siegfried, maar Dirk III was in werkelijkheid de stamvader van Brederode; in de kroniek is hij al de achtste heer. Deze Dirk was een jongere broer van de heer van Teilingen en trouwde zeker niet met Adelheid van Holland, een niet-bestaande dochter uit het geslacht van graaf Willem I van Holland.⁴⁵ Dirk is door Adriaan Dek geïdentificeerd met Dirk I Drossaard, vermeld in Hollandse oorkonden van 1205 tot 1231.⁴⁶ Deze Dirk trouwde

13. De kwartierstaat van Siegfried, eerste heer van Brederode: *Ende dese Syphridus zyn vier vierendeel dat waren Hollandt, Vranckryck, keyser van Griecken ende vanden edelen Romeynen gheslachte van Coljollomniën geslacht van Roman* (Detmold, Staatsarchiv, L3 Holland, nr. 429, fol. 9v).

met Alverade, dochter van de heer van Heusden. Deze Alverade komen we wel in de *Brederodekroniek* tegen, maar dan als vrouw van de tweede heer van Brederode, zo'n 150 jaar vroeger.

Van de eerste negen heren blijkt slechts één daadwerkelijk tot het geslacht Brederode te hebben behoord: de eerste zeven en de negende zijn verzonnen. Het begin van de genealogie van de familie Brederode berust dus grotendeels op historische onwaarheden. Deze hebben het doel gediend een bloedlijn tussen de graven van Holland en de familie van Brederode te suggereren.

5. *Van Willem IV tot Walraven I (tiende tot zestiende heer van Brederode)*

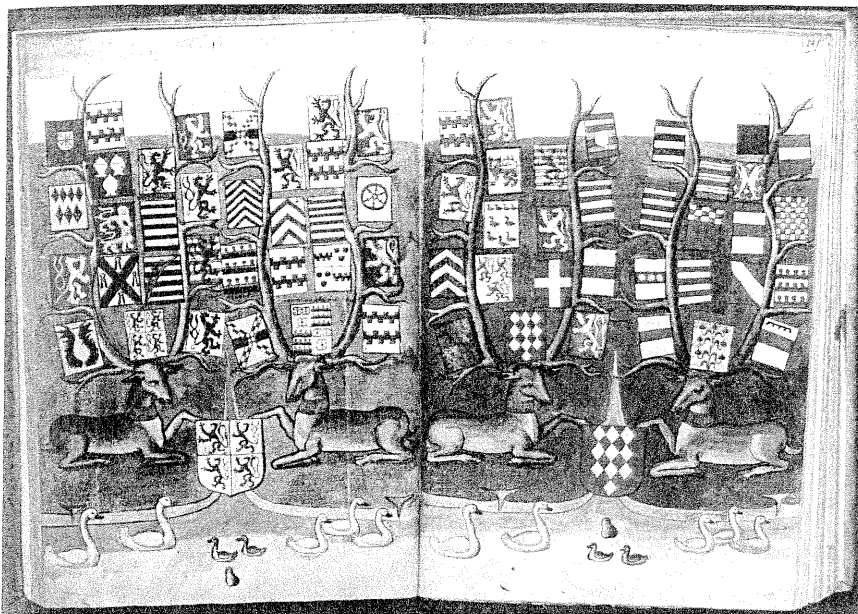
De tiende tot de zestiende heer van Brederode volgens de *Brederodekroniek* zijn in werkelijkheid de tweede tot achtste heer. De in de kroniek genoemde namen, echtgenoten en sterfdata komen min of meer overeen met de moderne genealogie zoals opgesteld door Dek:

Willem IV, tiende heer van Brederode (†1285)	X	Hildegonde van Voorne (†1302)
Dirk IV, elfde heer van Brederode (†1318)	X	Maria van Beuren (†1307) ⁴⁷
Hendrik, twaalfde heer van Brederode (†1321)	X	Elisabeth van Fontaines (†1346) ⁴⁸
Dirk V, dertiende heer van Brederode (†1377)	X	Beatrix van Valkenburg (†1354)
Reinoud I, veertiende heer van Brederode (†1390)	X	Johanna van Gennep (†1413) ⁴⁹
Johan, vijftiende heer van Brederode (†1415)	X	Johanna van Abcoude (†1410) ⁵⁰
Walraven I, zestiende heer van Brederode (†1417)	X	Johanna van Vianen (†1418)

In vergelijking met de voorafgaande reeks, worden deze heren uitvoeriger beschreven. Naast sterfdata en huwelijksgegevens vinden we nu ook beschrijvingen van roemruchte daden op het slagveld. Bovendien worden de lotgevallen van jongere broers en zussen beschreven. Algemene gebeurtenissen waarin de Brederodetelgen zelf geen actieve rol spelen, blijven in dit deel juist achterwege.

6. *Reinoud II en Gijsbrecht van Brederode*

De kroniek vervolgt met de beschrijving van het leven van de zeventiende heer, Reinoud II van Brederode (†1473), en zijn broer Gijsbrecht (†1475). Beiden waren belangrijke figuren binnen de Hollands-Utrechtse politiek. Reinoud II was een van de machtigste edelen van Holland en aanvoerder van de Hoekse partij en Gijsbrecht werd in 1455 verkozen tot bisschop van Utrecht. Deze bisschopverkiezing verliep echter niet zonder problemen. De Bourgondische hertog, Philips de Goede, zag immers liever zijn bastaardzoon David van Bourgondië als bisschop. De kroniek beschrijft

14. In de *Brederodekroniek* wordt het onderscheid tussen het gedeelte over Reinoud II en Gijsbrecht van Brederode en de voorafgaande tekst in twee handschriften van de groep Mattheaueus (N-3 en N-8) benadrukt door een inleidende paginagrote illustratie. Hierop zijn de kwartierstaten van Reinoud II van Brederode en zijn vrouw Yolande van Lalaing weergegeven in de geweien van vier herten (Brussel, KBA, 19217 fols. 28v en 29r).

hoe Gijsbrecht van Brederode zijn bisschopszetel gedwee opgaf en zich in de jaren daarna, samen met broer Reinoud II, dienend opstelde tegenover de nieuwe bisschop. Volgens Jan van Leyden werden beide broers enkele jaren later ten onrechte verdacht van samenzwerven met de hertog van Gelre, een van de tegenstanders van de Bourgondische hertog en de bisschop van Utrecht. Hierop werden Gijsbrecht en Reinoud II met enkele volgelingen door de bisschop gevangen gezet en gemarteld. Vervolgens werden Gijsbrecht en Reinoud II nog gedeeltelijk in ere hersteld, maar niet lang daarna lieten zij kort na elkaar het leven.

Dit onderdeel van de *Brederodekroniek* onderscheidt zich op meerdere punten van de voorafgaande onderdelen (afbeelding 14). Allereerst is er een duidelijk verschil in de lengte van de tekst. De lotgevallen van Reinoud II en Gijsbrecht nemen bijna twee keer zoveel ruimte in beslag als de beschrijving van de eerste zestien heren bij elkaar. Een tweede onderscheid van dit onderdeel van de kroniek betreft de stijl. De gebeurtenissen worden niet langer kort en zakelijk beschreven, maar Jan van Leyden weidt juist op lyrische wijze uit over details en geeft hij zo nu en dan commentaar op hetgeen hij beschrijft. Zo leren we ondermeer dat de bastaardzonen van Reinoud II een potje aan het kaatsen waren terwijl hun vader gevangen werd door de bisschop, dat een dienaar van diezelfde bisschop nodig moest plassen op het moment dat Walraven van Brederode, een bastaardzoon van Reinoud II, uit zijn cel ontsnapte (zie kadertekst) en dat de schenen van Reinoud II van Brederode pijnlijk werden bewerkt met een houten balk. In dit gedeelte vallen ook de dramatische dialogen tussen Reinoud II en zijn beulen op. Reinouds martelgang worden begeleid met retorisch

commentaar van de auteur. Hij vergelijkt bisschop David bijvoorbeeld met de Bijbelse David: *O wat gbrooter onderscheyt is tusschen dese David ende David, den heylighen prophet. Want die eerste David die dede guet den ghenen die hem dooden woude, ende dese David conde wel quaet doen den ghenen die hem guet deden.* (N-8, fols. 41v-42r). Het gebruik van stijlfiguren als de 'apostrofe' (O ...) duiden op een ontluikend humanisme, zoals beschreven door Ebels-Hoving.⁵¹

Het genoemde verschil tussen David de bisschop en David de profeet is kenmerkend voor het partijdige karakter van Jan van Leydens verslag van de gebeurtenissen. In zijn voorstelling van zaken hebben de gebroeders Brederode zich altijd dienstbaar opgesteld en zijn zij zich van geen schuld bewust. Als Reinoud II gevangen wordt genomen door de bisschop, wordt hij zelfs beschreven als *een onosel lam* (N-8, fol. 37v). Lulofs heeft de subjectiviteit van Jan van Leydens verslag aangetoond door de *Brederodekroniek* te vergelijken met een werk van tijdgenoot George Chastellain. De subjectiviteit blijkt met name uit de selectie van feiten en de interpretatie daarvan. Jan van Leyden nam bijvoorbeeld enkele feitelijke gegevens die minder gunstig voor de Brederodes waren niet op in zijn verslag, zoals de publieke gehoorzaamheidsbetuiging van de Brederodes.⁵² Daarnaast benadrukt Chastellain dat de Brederodes rebellen waren die uit waren op de macht in Holland, terwijl Jan van Leyden juist de trouw aan de Bourgondische vorsten benadrukt.

Fragment uit de Brederodekroniek: de ontsnapping van Walraven

15. Gravure van Johann Wilhelm Kaiser, Walraven van Brederode ontsnapt uit zijn gevangenis op het kasteel te Wijk te Duurstede, circa 1845 (Amsterdam, Rijksprentenkabinet RP-P-OB-78.343).

In dit fragment weidt Jan van Leyden uit over de ontsnapping van Walraven, een bastaardzoon van Reinoud II van Brederode, uit de gevangenis van bisschop David van Bourgondië (afbeelding 15). Dit verhaal tekende hij waarschijnlijk op uit de mond van de hoofdpersoon zelf; bij de voorafgaande beschrijving van de marteling van Walraven merkt Jan van Leyden immers op: *ghelycken hy self nae vertelt heeft* (N-8, fol. 40v). De tekst van onderstaand fragment is van handschrift N-8, fols. 40v-41r.

Als Walraven in dusdanigher noot was, zoo docht hem dat hy een kint des doots was ende dat hy ende zyn vader mit Johan van Ameronghen den doot nyet en mochten ontghaen. Hy en wist niet tot wyen dat hy hem keeren zoude, daer hy troost zoude moghen vinden, anders dan tot die moeder der graciën, tot die moeder des ontfermherticheyts, onse lieve Vrouwe Maria, die nyemant en beghet

dan die hoer begheeft. Tot haer zoo heeft hy hem ghekeert ende heeft haer syn noot te kennen ghegheven, mit vuerighe ghebeden die hy ghesproken heeft. Ende die heeft hem verlost in dusdanigher manieren. Naedat hy syn peregrimaige ghelooft hadde te Thienhoven te doen tot onser liever Vrouwen belt.

In die vanghenis, zoo hadde hy boyen aen zyn beenen ende hy badde dicwils om vers stroo ende uuyt dat stroo zoo sochte hy die harde stroeghes. Ende daer stack hy mede op dat slot van de boyen, also dick als hy woude ende maecte hem selven los. Ende also maecte hy doe voert trappen in de muer, want hy nam zommighe steenen uyt den muer, al tot dat veynster dat boven die karker stont. Doe hy dan sach datter hoepe toe was, zoo bad hy onse lieve Vrouwe dat in die ure als hy uyt zoude clemmen dattet dan zeer soude stormen ende wayen, op datmen hem niet en hoorde. Twelck also gheschiet is.

Hy schoerde zyn cleeren ende breyde daer snoeren of mit dat hoy ende warp dat snoer aen dat veynster ende maectet daeraen al vast, also als hy buyten waere, dat hyt oick zoude moghen of doen, op dat dat snoer hem oick niet en melde.

Des snachts dan opter octaven van onser liever Vrouwen assumptie, zoo heeft hy die reyse bestaan ende is uuyter vanghenis gheclommen, nae dat hy ghevanghen gheweest hadde neghen weeken ende vier daeghen. Doen hy dan beneden quam ende zoude dat snoer of doen, zoo quam een van des biscops dieners ende zoude pissen. Als Walraven dat vernam, zoo stont hy al stille. Ende als die knecht zyn water ghemaect hadde, zoo is hy ras weer in die sale ghegaen, want het was zeer cout, duyster ende het stormde ende wayde zeer, ende het was omtrent elf hueren inder nacht.

Ende als die knecht inne geghaen was, zoo swam Walraven over ende quam int voerwerk daermen tymmerde ende hy nam mit hem een sparre, daer hy dochte die Leck mede over te swemmen, op dat hem die cramp niet hinderen en zoude in zyn bienen int overswemmen. Ende als hy ghedoelt hadde overmits de duysternisse ende moest noch eens over swemmen, zoo quam hy al swemmende by de swaenen ende die swaenen worden vervaert ende zy sloeghen haer vloeghelen ende maecten groot gheluyt. Als des biscops knechten dat gheluyt hoorden, zoo liepen zy ras uyt mit veel barnde kaersen om te besien wat daer waere. Ende Walraven als hy al die kaersen sach, zoo hilt hy hem zelve al stil in dat water. Ende als die knechten die swaenen saeghen, zoo spraecten zy tot malkanderen, dattet Walraven hoorde: 'Het zyn die swaenen, die hebben ghevochten. Laet ons binnen ghaen.' Ende aldus zoo ghingen zy wederom binnen.

7. Yolande van Lalaing en haar kinderen, na de dood van Reinoud II van Brederode

Na de dood van Reinoud II in 1473 verschuift de aandacht naar Yolande van Lalaing en haar kinderen. Yolande is volgens Jan van Leyden door haar man aangesteld als voogd, *zoo hij nijemandt en wist die sijn kinderen bet regieren zoude dan die moeder* (N-8, fol. 47v). Toch wordt deze voogdij betwist door twee neven van Reinoud II, Walraven en Reinier van Broekhuizen. Dit conflict onttaardt in een beleg van het kasteel van de Brederodes, Batestein te Vianen. Reinier de bastaard slaagt erin de macht te krijgen in Vianen. Hier houdt hij ook Walraven van Brederode, oudste zoon van Reinoud II en Yolande, en Josina, de zus van Walraven, gevangen. Yolande slaagt er uiteindelijk in om Reinier uit Vianen te kopen en haar kinderen te bevrijden. Vianen komt zo weer in handen van Yolande en haar zoon Walraven.

Het blijft echter verkeren in Vianen. Tijdens de Stichtse oorlog, tussen 1481 en 1483, wordt de stad ingenomen door Vincent van Swanenburg. Vincent en zijn mannen beroven Batestein en nemen alles mee wat los en vast zit, totdat er geen stoel meer over is om op te zitten. Aangezien de Utrechters Vincent nog soldijgelden schuldig zijn, weigert hij Vianen te verlaten voordat men hem heeft uitbetaald. Dit duurt echter te lang en uiteindelijk wordt Vincent door Walraven van Brederode en de poorters van Vianen afgekocht. Pas in 1482 wordt Walraven weer welkom geheten in Vianen, als achttiende heer van Brederode.⁵³

De Latijnse handschriften van de *Brederodekroniek* sluiten af met deze gebeurtenissen in Vianen. In de Nederlandse handschriften volgt nog enkel het bericht over de kroning van Maximiliaan van Habsburg tot Rooms-koning. Tijdens deze koningskroning, op 9 april 1486, werden tevens een aantal edelen tot ridder geslagen, waaronder Walraven van Brederode. Deze laatste hoofdstukken, over Vianen en de kroning van Maximiliaan van Oostenrijk, zijn duidelijk in een andere stijl geschreven dan de rest van de kroniek; dit gegeven speelt een belangrijke rol bij de herdatering van de *Brederodekroniek*.

*D*atering van de *Brederodekroniek*

Om de *Brederodekroniek* in de juiste historische context te plaatsen, is het van belang zo precies mogelijk vast te stellen wanneer de eerste versie van de tekst tot stand gekomen is. Dit blijkt bijvoorbeeld uit een artikel van Reindert Falkenburg, waarin hij stelt dat de *Brederodekroniek* geschreven moet zijn tijdens of na de Jonker Fransenoerlog (1488–1490).⁵⁴ Tijdens deze Jonker Fransenoerlog kwamen de Hoeken in opstand tegen de landvoogd Maximiliaan van Oostenrijk. Onder aanvoering van de jongere broer van Walraven, Frans van Brederode, wisten de opstandelingen Rotterdam te bezetten. De opstand werd echter neergeslagen en Frans van Brederode raakte dodelijk gewond. De Hoekse partij en de Brederodes dolven het onderspit en Jan van Leyden zou, zo betoogt Falkenburg, juist in deze periode de *Brederodekroniek* hebben geschreven. In de kroniek wordt immers betoogd dat de Brederodes altijd trouw zijn geweest aan de landsheer. Aldus ziet Falkenburg de *Brederodekroniek* als een apologie voor de Jonker Fransenoerlog: *een poging om de naam van de Brederodes te zuiveren van de verdenking van anti-landsheerlijke activiteiten*.⁵⁵ Falkenburgs datering stuit echter op enkele evidente problemen. Als Jan van Leyden zou schrijven naar aanleiding van de Jonker Fransenoerlog, hoe is het dan te verklaren dat na 1482 alleen nog de kroning van Maximiliaan beschreven wordt en dat er niet wordt ingegaan op de aanvoerder (Frans van Brederode) en op de aanleiding tot de opstand in 1488?

Een andere, vaker genoemde datering gaat er vanuit dat de Nederlandse *Brederodekroniek* een vertaling en uitgewerkte versie is van de Latijnse *Brederodekroniek*. De Latijnse handschriften maken immers geen melding van de kroning van Maximiliaan in 1486 en stoppen in het jaar 1482. De Latijnse versie zou dan in of kort na 1482 geschreven zijn en de Nederlandse versie vier jaar later, in of kort na 1486. Het ontbreken van de kroning van Maximiliaan in de Latijnse *Brederodekroniek* lijkt een sterk argument. Bij nadere bestudering van de tekst van de Nederlandse *Brederodekroniek* verliest het argument echter aan waarde. De stijl van dit hoofdstuk verschilt namelijk

sterk van de rest van de kroniek: de Brederodes zijn niet langer het onderwerp, maar de kroning van Maximiliaan staat centraal. Walraven van Brederode wordt wel genoemd, maar slechts als een van de vele aanwezige edellieden. Het is waarschijnlijk dat deze passage niet behoorde tot de eerste Nederlandse versie, maar op een later moment is toegevoegd.

Het is veelzeggend dat de Nederlandse *Brederodekroniek* in termen van zinsstructuur en woordkeus dichter bij de (Nederlandstalige) bronnen staat dan de Latijnse versie. Een illustratief voorbeeld betreft de beschrijving van een brand te Utrecht in 1148, waarvoor Jan van Leyden de Hollands-Utrechtse kroniek van Johannes de Beke heeft gebruikt. Van deze kroniek van Beke bestaan een Latijnse en een Nederlandse versie; en de brand van 1148 wordt in beide versies anders beschreven.⁵⁶ Zowel de Latijnse als de Nederlandse versie van de *Brederodekroniek* geeft de versie van het verhaal zoals dit in de Nederlandse Beke staat.⁵⁷ Jan van Leyden maakte dus gebruik van de Nederlandse Beke voor de *Brederodekroniek*. In de eerste versie van zijn *Chronicon Hollandiae* (1466) beschrijft Jan van Leyden ook de brand van 1148, maar gebruikt hij de Latijnse Beke als bron.⁵⁸ Van Leyden beschikte dus over zowel de Latijnse als de Nederlandse Beke en voor de *Brederodekroniek* gebruikte hij de laatste. Als Van Leyden de *Brederodekroniek* eerst in het Latijn zou hebben geschreven, lag het voor de hand dat hij de Latijnse en niet de Nederlandse Beke zou hebben gebruikt voor het inhoudelijk niet relevante verhaal van de brand in 1148. Het gebruik van de Nederlandse Beke is zo een argument voor de volgorde Nederlands-Latijn. Een tweede argument is een aantal passages waarin onvertaalde Nederlandse woorden opduiken in de Latijnse tekst:

addidit gruytgelt in multis locis voor *ghaf hem daertoe veel dorpen ende gruyt ghelt*⁵⁹

Quinque fiertelen lantlosemade voor *vyff viertelen landt losemaette*.⁶⁰

Uit het bovenstaande blijkt dat de Latijnse *Brederodekroniek* een vertaling is van de Nederlandse *Brederodekroniek* en niet andersom.⁶¹ Daarmee hoeven we echter nog niet te concluderen dat de Nederlandse *Brederodekroniek* in of kort na 1482 geschreven is en vervolgens vertaald is naar het Latijn. Er zijn namelijk aanwijzingen die pleiten voor een nog vroegere datering van een Nederlandse *Brederodekroniek*. Allereerst bestaan er letterlijke overeenkomsten tussen enkele passages van de Nederlandse *Brederodekroniek* en passages in de *Kroniek van Holland*, een van de kronieken die achter de Nederlandse bewerking door Johan Veldener van het *Fasciculus Temporum* uit 1480 zijn toegevoegd. Ter illustratie volgt hier een passage uit de kroniek bij Veldener, waarbij de overeenkomsten met de *Brederodekroniek* vet gedrukt staan (de corresponderende passage uit de *Brederodekroniek* is opgenomen in een van de kaderteksten in dit artikel):

Ende men sel weten waer om dat ic dit scribe. Dat is want ic hier voermaels tot som tijden den sommighen heb boren spreken uut batt ende nijt ende uut parthyen opten heer van Brederode, als dat si ghecomen souden wesen van bastardyen van Hollant vanden eersten greef Willem. Dat alle qua-

lick ghesproken is, wantet versierde loghentael is, als men inder waerheyt vijnden sel. Want ic dat ondersocht hebbe mit ganser herten, so vijnde ic in ouden scrijften ende in veel ouder bezeghelder brieven die ouder sijn veel jaren dan die eerste greef Willem, die ic selve gelesen, ghesien ende in mijn hant ghebat hebbe, die die heren van Brederoden van outs bezegheit hebben mit groten uuthanghenden zeghellen van witten was in sittende te peerde, gbelijck der princen zeghel van Hollant, ende hadden die wapen van Hollant inden zeghel, mit drie barenstelen ghebroken. Ende dier brieven sijn noch veel in Hollant, etc.⁶²

De letterlijke overeenkomsten in deze passage zijn opmerkelijk gezien het feit dat de *Fasciculus Temporum* in 1480 gedrukt is en de Nederlandse *Brederodekroniek* doorloopt tot 1486. Het zou natuurlijk zo kunnen zijn dat Jan van Leyden voor zijn *Brederodekroniek* gebruik maakte van de gedrukte kronieken van 1480. Recent onderzoek naar het brongebruik van de kronieken achter de *Fasciculus Temporum* wijst echter uit dat de persoon die verantwoordelijk is voor deze kronieken slechts een compiler was. Deze compiler trok passages uit bestaande werken, bewerkte deze licht en vlocht ze samen tot nieuwe kroniekjes.⁶³ Gezien de letterlijke overeenkomst met passages uit de *Brederodekroniek* ligt het voor de hand te suggereren dat de compiler van de kronieken achter de *Fasciculus Temporum* gebruik maakte van een Nederlandse versie van Jan van Leydens *Brederodekroniek*. Deze *Brederodekroniek* moet dan al vóór 1480 geschreven zijn.

De compiler van de kronieken uit 1480 voerde in de hierboven geciteerde passage een opmerkelijke bewerking door. In zijn *Brederodekroniek* stelt Jan van Leyden dat hij over het bestaan van oude brieven gehoord heeft dankzij Johan van Drongelen, de landscommandeur van de Duitse Orde te Utrecht.⁶⁴ De compiler neemt wel de beschrijving van de brieven over, maar haalt de verwijzing naar Jan van Drongelen weg en schrijft dat hijzelf diegene is die de brieven gezien heeft. Mogelijk deed hij dit om het verhaal wat in te korten of om de bewering krachtiger aan te zetten.

De naam Johan van Drongelen komen we ook tegen in een ander geschrift over de afstamming van Brederode, het zogenaamde *Brederodekroniekje* dat Dirk Pauw omstreeks 1477 schreef.⁶⁵ In de aanhef van dit Latijns kroniekje zegt Pauw het volgende:

Ik, Dirk Pauw, geboortig uit Gorinchem en onderdeken van het kerkbestuur, in mijn eenenzestigste levensjaar [hij was geboren rond 1416 of 1417], heb op verzoek van Johan van Drongelen, hoofdcommandeur van de Duitse Orde in Utrecht, de ware en ontwijfelbare oorsprong der Brederodes meegedeeld. Sommigen zeggen, dat ze afstammen van Sifridus, maar in werkelijkheid komen ze uit de heren van Teilingen en men vindt vóór de tijd van Rooms-koning Willem II geen enkele heer van Brederode.

Pauw merkt daarnaast op dat hij toch echt heel grondig onderzoek heeft verricht: *Ik heb daarvoor bijna alle bibliotheken onderzocht van Utrecht, Egmond, Rijnsburg, Mariëngaard, abdijen van verschillende orden, en van kerken, ook de kronieken van Brabant, Vlaanderen, Gelre, Kleef, Mark, Keulen, Luik, Munster en vele andere landen.*

Als we aannemen dat Johan van Drongelen het kroniekje van Pauw gelezen heeft, hoe kan het dan dat Jan van Drongelen door Jan van Leyden aangehaald wordt als iemand die 'garant staat' voor een verhaal dat geheel niet strookt met het kroniekje van Pauw? Wat verklaart bovendien het feit dat Dirk Pauw wel de theorie van Jan van Leyden noemt (afstamming van Siegfried), maar dat anderzijds Jan van Leyden geen gewag maakt van de conclusies van Pauw (afstamming van de heren van Teilingen), terwijl hij een andere afstammingstheorie (afstamming van Willem I) wel betwist?

Bovendien weten we dat Jan van Leyden bekend was met het werk van Dirk Pauw; hij gebruikte diens kronieken immers in de tweede versie van zijn *Chronicon Hollandiae*.⁶⁶ Daarnaast is het nauwelijks voor te stellen dat, indien Jan van Leyden contact had met Johan van Drongelen over de afstamming van de Brederodes, de laatste onze auteur niet op de hoogte heeft gebracht van Pauws conclusies. Een plausibele verklaring is dat Jan van Leyden al voor 1477 klaar was met de eerste versie van zijn Nederlandse *Brederodekroniek*. Het Brederodekroniekje van Dirk Pauw moet dan gezien worden als een reactie op het werk van Jan van Leyden.

Zijn er behalve deze tekst-externe aanwijzingen ook tekst-interne aanwijzingen te vinden voor een vroegere datering van een oorspronkelijkere *Brederodekroniek*? Ja, die zijn er. We nemen wederom de tekst van de groep Mattheus als uitgangspunt. Na hoofdstuk 67, het hoofdstuk waarin verhaald wordt over de dood van Gijsbrecht van Brederode in 1475, verandert de tekst van karakter. De acht hoofdstukken die op dit hoofdstuk volgen hebben een sterk, lokaal Vianens karakter. De tekst getuigt van veel lokale kennis over Vianen (namen van inwoners en ooggetuigenverslagen van de strubbelingen aldaar) en de tekst concentreert zich zodanig op de Vianense gebeurtenissen dat de Brederodes op een gegeven moment zelfs helemaal uit het beeld verdwijnen.⁶⁷

Er is ook een duidelijk stilistisch verschil tussen de Vianense hoofdstukken en het voorafgaande. In de Vianense hoofdstukken worden Yolande van Lalaing en haar zoon Walraven van Brederode doorgaans beschreven als *myn vrouwe* en *myn joncker*. In de tekst tot hoofdstuk 68 wordt Walraven consequent *de jonker* genoemd en Yolande *de vrouwe*, op één passage na: een mogelijk later ingevoegde passage die verhaalt over een gebeurtenis in 1481.⁶⁸

Daar komt nog bij dat hoofdstuk 68 begint met het herhalen van wat in de voorgaande hoofdstukken al behandeld is. Hoofdstuk 66 en 67 handelen respectievelijk over de dood van Reinoud van Brederode in 1473 en de dood van Gijsbrecht van Brederode in 1475. Hoofdstuk 68 begint met het herhalen van het sterfjaar van Reinoud II en de geboortes van Walraven en Frans (die ook enkele hoofdstukken eerder al behandeld zijn):

Int jaer ons Heeren duysent vier hondert drye ende tzeventich, nae dat heer Reynolt, die heer van Brederueden, ghestorven was, zoo is joncker Walraven, zyn ouste zoene, die doe was out elf jaer, gheworden heer van Brederueden, van Vyanen, burchgrave van Utrecht ende heer vander Ameyd. Hy was de achtbienste heer van Brederueden ende was gheboren int jaer ons Heeren duysent vierhondert twee ende tzestich, op Sinte Seveers dach, die doen was op een vrydach. Ende joncker Frans, zyn brueder, was gheboren int jaer ons Heeren duysent vier hondert vyf ende tzestich, tsdaechs nae Sinte Blasius dach. (N-8, fol. 47r)

Het op deze wijze herhalen van reeds gegeven informatie komt in de eerste 67 hoofdstukken van de kroniek niet voor.

Stijl en karakter van hoofdstukken 68 tot en met 75 verschillen dus sterk van de voorafgaande hoofdstukken. Het heeft er alle schijn van dat hier een andere auteur aan het woord is. Iemand die klaarblijkelijk een band had met Yolande en Walraven en iemand die goed op de hoogte was van de zaken in Vianen. Het is onwaarschijnlijk dat dit het relaas van Jan van Leyden zelf is geweest, aangezien hij juist in de periode van het begin van de Vianense onrust (1478–1480) prior was in Haarlem en Friesland en derhalve niet aanwezig kon zijn in Vianen. Bovendien noemt hij Yolande en Walraven geen enkele keer *myn vrouwe* en *myn joncker*, zelfs niet in zijn proloog.

Net als hoofdstuk 76 (de koningskroning van Maximiliaan), zijn de hoofdstukken 68 tot en met 75 (de Vianense hoofdstukken) waarschijnlijk niet door Jan van Leyden geschreven, maar op een later tijdstip toegevoegd. Jan van Leyden moet dan slechts verantwoordelijk worden gehouden voor de tekst tot en met hoofdstuk 67, de dood van Gijsbrecht van Brederode in 1475. Met deze eerste versie moet hij in ieder geval in 1477 klaar zijn geweest; hiervoor pleit het ogenschijnlijke gebruik van Van Leydens tekst door Dirk Pauw in 1477 en het gebruik ervan door de compiler van de kronieken achter Veldener's *Fasciculus Temporum* in 1480.

Op basis van het bovenstaande kom ik tot een nieuwe datering voor de eerste versie van de *Brederodekroniek* van Jan van Leyden. Hij schreef deze waarschijnlijk in de periode 1475–1477 en behandelde de stof van Adam tot en met de dood van Gijsbrecht van Brederode in 1475. De hoofdstukken over Vianen en de koningskroning van Maximiliaan zijn later toegevoegd, door een andere auteur. Een dergelijke conclusie lijkt wellicht overmoedig: er is immers geen versie van de *Brederodekroniek* bekend tot 1475.⁶⁹ Toch komt het wel vaker voor dat de oorspronkelijke tekst van een werk verloren raakt doordat latere kopiïsten de tekst bewerken en aanvullen. Van een ander werk van Jan van Leyden, de *Egmondse Abtenkroniek*, was bijvoorbeeld eeuwenlang slechts een bewerking tot 1525 bekend, totdat Hulshof in 1912 een handschrift ontdekte met de originele versie tot 1484.⁷⁰ Aan het eind van de middeleeuwen werd een tekst nog niet gezien als intellectueel eigendom van de auteur en het stond kopiïsten vrij om wijzigingen aan te brengen in de tekst. Dit laatste gebeurde met name bij historiografische teksten: kopiïsten vulden vaak hun kronieken aan tot in de eigen tijd, of voegden gegevens toe die interessant waren voor hun streek of opdrachtgever. Eenzelfde lot trof de *Brederodekroniek* van Jan van Leyden; we hebben nu alleen zestiende- en zeventiende-eeuwse bewerkingen over en de tekst van de oorspronkelijke versie is slechts te reconstrueren.

Doel van de Brederodekroniek

Met de datering van de eerste oorspronkelijke versie van de *Brederodekroniek* in de periode 1475–1477 komen we tot de vraag wat het doel van deze kroniek kan zijn geweest. Met welk oogmerk werd zij geschreven en waarom juist op dat moment? Vandaag de dag is familiegeschiedenis toenemend populair. Ongeveer een miljoen amateur-historici zoeken in Nederlandse archieven naar de eigen stamboom. De toe-

genomen populariteit van de genealogie kan misschien worden verklaard door een verlangen naar 'houvast' in een betrekkelijk ontwortelde samenleving en nieuwe vormen van binding tussen doden en levenden'.⁷¹ Mogelijk speelde eenzelfde verlangen een rol bij Yolandes beslissing om tussen 1475 en 1477 een kroniek te laten schrijven over haar recentelijk overleden man en diens familie.

Dat een dergelijke psychologische drijfveer mogelijk heeft meegespeeld bij de totstandkoming van de *Brederodekroniek*, zou de dramatische, emotionele ondertoon van de kroniek verklaren. Deze ondertoon klinkt bijvoorbeeld duidelijk door bij de manier waarop Jan van Leyden de persoon Reinoud II tijdens diens marteling beschrijft:

Als ick dan denck om die tribulacie des edelen beers van Brederueden, zoo lust my bet te schreyen dan yet daer of te scryven. Waer is dat verstyende hert dat niet mit medelyden beweghen en wert, alst hoert hoe dattet edel Hollandts bliuet sonder schult lelycken ghepinich wert van een bastaert van Burgoinguen? (N-8, fol. 36v)

In zekere zin leest de *Brederodekroniek* zelfs als een hagiografie voor Reinoud II; zijn lijden dient immers als een voorbeeld voor andere edelen:

Dese tribulacie is te gbeloven dat Godt over hem verhenghet heeft, op dat syn patience allen ander heeren zoude wesen tot een exempel des leytsaembeyts, gbelycken als Sinte Jobs patience allen ander menschen tot een exempel ghekon-dicht wert. Veel zoo zyn dan syn tribulacien gheweest ende uuyt allen tribulacien zoo heeft hem die Heere verlost. (N-8, fol. 36v)

Ook elders lijkt Reinoud II sterk op een heilige:

Ende aldus zoo is dat onnosel bliuet beboueden indyen daeghe. Ende beer Reynolt, die edel heer van Brederueden, en is God niet ontdancker hiervan gheweest, mer hy heeft God altyt gbedanct in zynre ghebeden van dat hy hem aldus verlost heeft vande handen zynre vyanden. (N-8, fol. 45v)

Een tweede oogmerk voor het maken van de *Brederodekroniek* hangt mogelijk samen met de kinderen van Yolande en Reinoud II. Deze kinderen waren nog jong en misten een vaderfiguur, een rolmodel. In zijn proloog wijst Jan van Leyden expliciet op de exemplarische rol die de opgeschreven gesten van de voorvaders zouden moeten spelen voor de in 1475–1477 nog jonge kinderen:

Wantmen in voirleden tyden bescreven vint in diversche cronicken de duechdsaem wercken ende gesten ende heerlycke vromicheden der doerluchtiger princen ende vorsten, om dat hoer kinderen arbeien zouden hoer voirvaders te volgen ende gelyck worden in duechdsaem wercken ende in vercierlycke manieren. Hierom, zoo duncket my oick zeer guet zyn, datmen oick bescryft die edel wercken uit de gesten der boichgeboren vorsten ende baroenen den heerlichyct van Brederueden. [...] Op dat die toecommende edel heeren van

Brederueden in hoer gedinckenis hebben moghen de edel wercken ende victorien hoire voirvaders ende ouders. Ende ben verblyden van hoer edel ouders, om die nae te volgen in duechdelycke wercken, op dat alsoe huer eerlycke lof ende guede faem inder eewicheyt mach dueren, voer God ende alle menschen.
(N-8, fol. 7r)

Het gebruik van gebeurtenissen uit het verleden als levenslessen is weliswaar een gemeenplaats in prologen tot een kroniek; gezien het tijdstip van schrijven, slechts enkele jaren na de dood van de vader van de Brederode-kinderen, moet dit oogmerk hier wellicht wel serieus genomen worden.

Naast deze emotionele en opvoedkundige belangen, is het ook duidelijk dat de *Brederodekroniek* een politiek geschrift is. Het feit dat de Brederodes, zoals hierboven beschreven, in de zaak tegen David van Bourgondië van alle blaam gezuiverd worden wijst hier met name op. Voor de functies en posities van haar kinderen was Yolande namelijk voor een belangrijk deel afhankelijk van de gunst van de landsheer, en de familie Brederode had door het conflict tussen David van Bourgondië en de broers Reinoud II en Gijsbrecht de schijn tegen. Door een kroniek te laten schrijven waarin de Brederodes van alle anti-landsheerlijke gevoelens gezuiverd worden, heeft Yolande mogelijk de toekomst van haar kinderen veilig willen stellen.

Een tweede politiek belang betreft haar voogdij over de kinderen zelf. We weten dat in de periode waarin de *Brederodekroniek* tot stand kwam, Yolandes voogdij werd aangevochten door de neven van Reinoud II. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Jan van Leyden bij zijn beschrijving van de dood van Reinoud II een scène opnam waarbij Reinoud II ten overstaan van de pastoor en het gerecht van Vianen de voogdij over zijn kinderen opdroeg aan zijn vrouw:

Als dese al by een waeren in zyn camer, daer hy sieck lach ende die vrouwe van Brederueden by hem stont, zoo beval hy de voechdye van zyn kinderen zyn vrouwe nae zynre doot, in teghenwoirdicheyt van hem allen. Ende daer nae zoo wert hem op zyn bedde gbelanghet joncker Walraven, zyn ouste zoene, ende hy custe hem ende beval hem dat hy zyn vrouwe moeder altyt onderdanich zoude wesen. (N-8, fol. 46r)

Op deze manier bevestigt de kroniek de voogdij van Yolande die juist in de periode waarin de eerste versie van de kroniek geschreven werd (1475–1477), onder druk stond.

Het politieke karakter van de *Brederodekroniek* blijkt ook uit de moeite die Jan van Leyden zich troost om korte metten te maken met 'valse' theorieën over de afstamming van Brederode. Een van deze theorieën betreft de afstamming via een bastaardzoon van graaf Willem I van Holland. Het is goed mogelijk dat deze theorie de wereld in is geholpen door de politieke tegenstanders van de Brederodes: de Kabeljauwse partij. Toen Reinoud II als aanvoerder van de Hoekse partij door Philips de Goede werd benoemd tot ridder in de Orde van het Gulden Vlies, zo lezen we in de *Brederodekroniek*, doen de Kabeljauwen een poging de afstamming van de Brederodes te bezoedelen:

Als dan hertoghe Philips heer Reynolt van Brederueden zyn oerden gheseynt hadde, doe ghingen die Cabbeljaus ende informeerden hertoch Philips ende zeyden dat de heer van Brederueden gbecomen was van bastardyden uuyt Hollandt. Ende datmen zyn wapen zoude brecken mitten stock, alsmen den oerden bielt vant gulden vlies. Doe sende hertoeghe Philips tot Egmont int clooster ende inden Haeghe, om alle die olde scriften te oversien ende doen vantmen altesamen gbeloghen. (N-8, fol. 30v)

De *Brederodekroniek* verwerpt deze aantijging door, zoals hierboven beschreven, expliciet in te gaan op de argumenten tegen de bastaardentheorie en de directe en legale afstamming uit het Hollandse huis te benadrukken. De *Brederodekroniek* kan op deze manier gezien worden als een verdediging tegen de Kabeljauwse aanvallen op het moment dat de heer van het geslacht net was overleden en diens opvolger nog slechts een kind was.

Dan rest nog de vraag of Jan van Leyden zelf kan worden aangewezen als verantwoordelijk voor de theorieën omtrent de afstamming van de Brederodes. Toen men er in de negentiende eeuw achter kwam dat de afstamming in de *Brederodekroniek* niet klopte, wees men al snel de auteur van de *Brederodekroniek* aan als hoofdverdachte. Van Spaen, bijvoorbeeld, noemt hem *de listige Karmeliter Monnik, die zocht de magtige Brederodes bonig om den mond te smeerren*. Van Wijn noemt hem een *leugenaar* en een *beuzelaar*.⁷²

Het staat vast dat een geslepen historicus hiervoor verantwoordelijk moet zijn geweest; de stamboom die in de *Brederodekroniek* wordt opgevoerd is immers een goed doordachte constructie. Om een direct verband met het Hollandse huis te suggereren wordt allereerst gewezen op de duidelijke overeenkomsten in de wapens van de twee huizen. Door Siegfried te kiezen als eerste heer van Brederode is bovendien gebruik gemaakt van een van de meest mysterieuze telgen uit het Hollandse huis; een man van wie eigenlijk weinig bekend was voor het eind van de vijftiende eeuw. Uit het *Necrologium van Egmond* blijkt dat Siegfried inderdaad een zoon van Arnulf was en dat hij trouwde met ene Tetburga.⁷³ De informatie uit Hollandse kronieken van Melis Stoke (ca. 1296) en Johannes de Beke (ca. 1348) is vrij summier over de persoon van Siegfried.⁷⁴ Ook in de *Kroniek van de cleric uten laghen landen* (1409–1417) komt Siegfried nauwelijks voor, maar hier vinden we slechts Stoke's ietwat bevreemdende beschrijving van het huwelijk tussen Siegfried en Tetburga terug:

*Dese Zyvert [Siegfried] nam een wijf tot Castrichem om hoire scoenheit of bi toverien, daer een gheslachte of quam, mar Hollant en quam nie an hemluden.*⁷⁵

Gezien het mysterie rond Siegfried was hij de ideale kandidaat om op te nemen in een valse genealogie; er waren immers geen geschriften bekend die het tegendeel beweerden van hetgeen in de *Brederodekroniek* over Siegfried wordt verteld. Om de stamboom van de Brederodes, die in werkelijkheid begint met Dirk Drossaat (actief: 1205–1231), te verbinden aan die van Siegfried (†1030), werden maar liefst zeven fictieve heren opgevoerd, voorzien van stervensdata en al even fictieve echtgenotes. Ook de theorie van de tegenstanders van de Brederodes, de afstamming via bastaardij van Willem I van Holland, is opgenomen in de valse stamboom; een negende heer

van Brederode wordt opgevoerd (Alfert) die een, wederom niet bestaande, kleindochter van Willem I van Holland (Adelheid) huwde. Er was dus wel een band tussen het geslacht van Willem I van Holland en de Brederodes, maar deze was geheel legitiem. Het opnemen van de standpunten van de tegenstanders (zij het in aangepaste vorm) maakt de constructie geloofwaardiger. De lijn van de Brederodes wordt bovendien op twee manieren verbonden met het Hollandse gravenhuis; de genealogische constructie laat er zo geen twijfel over bestaan, het bloed van de Brederodes is *dat alder edelste Hollandis bluët* (N-8, fol. 42r).

Met de datering van de eerste versie van de *Brederodekroniek* in de periode 1475–1477, is de *Brederodekroniek* wel de vroegste met zekerheid gedateerde tekst die de constructie bevat.⁷⁶ Jan van Leyden, die als historiografisch innovator bekend staat, past bovendien perfect in het plaatje van de genius achter de indrukwekkende constructie zoals die hierboven is beschreven. Deze beide gegevens maken de auteur van de *Brederodekroniek* eens te meer de hoofdverdachte van deze geschiedvervalsing.

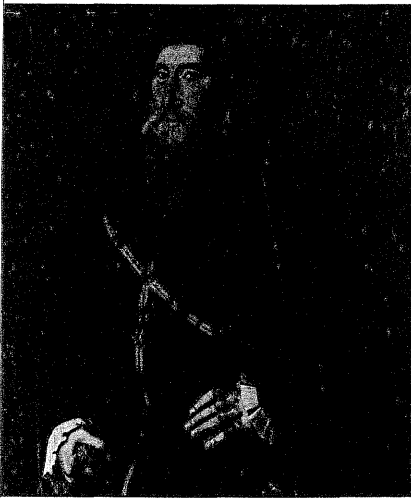
Reinoud III van Brederode en de Brederodekroniek

De *Brederodekroniek* is met name overgeleverd in handschriften uit de eerste helft van de zestiende eeuw; maar liefst acht van de twaalf handschriften dateren uit deze periode, de overige vier zijn van (iets) later datum. De populariteit van de *Brederodekroniek* in de eerste helft van de zestiende eeuw heeft waarschijnlijk te maken met Reinoud III van Brederode (1493–1556) (afbeelding 16).

Reinoud III was de oudste zoon uit het huwelijk tussen Walraven van Brederode en Margriet van Borsselle en is vernoemd naar zijn grootvader, Reinoud II. In 1521 huwde hij Phillipa van der Marck, van wie hij tien kinderen kreeg. In 1524 werd hij benoemd tot houtvester en 'opperjager'

van Holland. Reinoud III wordt beschreven als een roekeloze, hooghartige man; deze karaktereigenschappen blijken onder andere uit een dertig jaar durend conflict met de stad Amsterdam en de brutale wijze waarop hij, vier jaar na zijn vrouws dood, Catharina van Holten wist te schaken.⁷⁷

In 1529 kwam Reinoud III in opspraak. Tijdens een toernooi in Gent droeg Reinoud III het volle wapen van Holland (dat wil zeggen: het wapen van Brederode zonder barensteel en ongekwartileerd). Hij presenteerde zich hiermee als de rechtmatige erfgenaam van de graven van Holland en dit was, begrijpelijkerwijs, een schop tegen het zere been van Karel V, de landsheer van het Hollandse gewest. Karel heeft Reinoud III dan ook twee jaar later voor dit vergriep ter dood veroordeeld. Het doodsvonnis is echter nooit voltrokken; Karel nam Reinoud III weer in genade aan, maar dwong hem wel in 1534 om publiekelijk afstand te doen van zijn grafelijke pretenties.⁷⁸

16. Reinoud III van Brederode is waarschijnlijk verantwoordelijk voor de populariteit van de *Brederodekroniek* in de zestiende eeuw. Portret van Reinoud III van Brederode door Jan van Scorel, ca. 1545 (Amsterdam, Rijksmuseum)

Uit niets blijkt echter dat Reinoud III in het vervolg ophield zich te presenteren als rechtmatige graaf van Holland. Tijdens de slag bij Terwaan (1553) voerde Reinoud III, blijkens een houtsnede van Cornelis Anthonisz. (1507–1553), het volle wapen van Holland.⁷⁹ Reinoud III liet zich rond 1550 door dezelfde Cornelis Anthonisz. afbeelden als ruiter; op het sjabrak van het paard pronkt wederom het volle wapen van Holland.⁸⁰ In 1551 maakt Cornelis Anthonisz. een houtsnede-fries van staande portretten van de heren van Brederode, beginnend bij Siegfried en eindigend bij Reinoud III. Dit fries bevindt zich nu in het Rijksprentenkabinet. Anthonisz. gaf de portrettenreeks een begeleidende tekst mee; in de proloog van deze tekst vertelt hij hoe Reinoud III hem persoonlijk voorzag van een kroniek:

zoo heeft oock de voorschreven hoochgeboren heere [Reinoud III van Brederode] my hier toe die hant verleent met een oude warachtighe Cronijcke van zijnder Edelre afcomste, daer ick oock principalijck mijn fundament uyt ghenomen hebbe om deese arbeyt te beeter te mogen volbringhen.⁸¹

Deze kroniek is de *Brederodekroniek* van Jan van Leyden. Dit blijkt onder andere uit het feit dat fries en kroniek exact dezelfde stamboom geven en het feit dat Anthonisz. enkele passages letterlijk overneemt uit de *Brederodekroniek*.⁸²

In de eerste helft van de zestiende eeuw speelde de afstammingskwesitie van de Brederodes duidelijk weer op. Reinoud III meende op basis van een afstamming uit het Hollandse huis aanspraak te kunnen maken op de Hollandse graventitel. Uit het fries van Cornelis Anthonisz. blijkt dat Reinoud III hierbij inspiratie putte uit de kroniek van Jan van Leyden en het werk gebruikte voor propagandistische doeleinden. Het ligt daarmee voor de hand om de grote hoeveelheid zestiende-eeuwse handschriften van de *Brederodekroniek* te relateren aan de grafelijke aspiraties van Reinoud III; aspiraties die zelfs een doodvonnis niet kon temperen.

Conclusie

Jan van Leyden voltooide zijn *Brederodekroniek* in de periode 1475–1477 en eindigde de tekst met de dood van Gijsbrecht in 1475. Twee andere auteurs voegden later enkele hoofdstukken toe. De hoofdstukken over Vianen, die in vrijwel alle handschriften van de *Brederodekroniek* voorkomen, zijn geschreven door iemand met een ander perspectief en een andere stijl. Hetzelfde geldt voor het hoofdstuk over de koningskroning van Maximiliaan van Oostenrijk.

Met zijn *Brederodekroniek* voorzag Jan van Leyden in een drietal behoeftes van zijn opdrachtgeefster. Allereerst houdt het werk de herinnering levend aan de recent overleden Reinoud II en aan het onrecht dat hem is aangedaan. Daarnaast diende de kroniek als een spiegel voor de kinderen die zonder hun vader moesten opgroeien. Bovenal had de *Brederodekroniek* een politiek motief. Met het oog op de toekomst van Yolande en de kinderen worden in de kroniek Reinoud II en Gijsbrecht gezuiverd van anti-landsheerlijke activiteiten, de voogdij van Yolande bevestigd en de twijfels over de afstamming van de Brederodes weggenomen. De eer en glorie van de Brederodes staat in de *Brederodekroniek* centraal en het is zonneklaar dat de auteur hiervoor af en toe een loopje heeft genomen met de historische werkelijkheid.

Wellicht mag de keuze voor het type tekst, een adelskroniek, op het conto van Yolande geschreven worden. Adelskronieken komen in de Hollandse historiografie vóór

1475 eigenlijk niet voor. De datering 1475–1477 maakt van de *Brederodekroniek* van Jan van Leyden mogelijk de vroegste exponent van dit genre binnen de Hollandse historiografie. Elders heb ik geopperd dat de introductie van de adelskroniek binnen de Hollandse historiografie gerelateerd dient te worden aan de contacten tussen Hollandse edellieden met de buitengewestelijke adel aan het Bourgondische hof. Buiten Holland was het genre 'adelskroniek' immers al langer bekend en populair.⁸³ De persoon van Yolande van Lalaing, die als telg uit een Henegouwse familie een adelskroniek over een Hollandse familie laat schrijven, past perfect in dit plaatje. Als blijkt dat de *Brederodekroniek* inderdaad de vroegste Hollandse adelskroniek is, mag zij zelfs persoonlijk verantwoordelijk worden gehouden voor de introductie van een nieuw genre binnen de Hollandse historiografie.

Noten

1. *Ende Sybbridus, die wert vertorent op desen man om zaecken die hy hem vermaect hadde teghen grave Arnulphus, zynen vader. Ende Sybbridus dede dese man slaen. Slaen kan zoewel 'slaan' als 'doden' betekenen.* Brussel, Koninklijke Bibliotheek van België, hs. 19217, fol. 14r.
2. Ibid. fol. 14v.
3. Deze gift was zelfs zo groot dat, volgens Jan van Leyden, sommige mensen menen dat Siegfried niet de jongste, maar de oudste zoon van Arnulf was: [...] *zoe meenden oick zomnige dat Sijbbridus die ouste zoene was van zijns vaders kinderen ende om dat bij of zoude staen, dat hij daerom zoe rijckelyck wert versien in menigberande renten ende gueden. Mer watmen daerof gbeloven zal, dat mach een yegelyck die dit leest in hem zelven oirdeelen.* Ibid. fol. 15r.
4. Ibid. fol. 7r.
5. Carasso-Kok houdt het op '1483–1486', zie: M. Carasso-Kok, *Repertorium van verbalende historishe bronnen uit de Middeleeuwen. Heiligenlevens, annalen, kronieken en andere in Nederland geschreven verbalende bronnen*, Den Haag 1981, 330. Voor de datering na 1490, zie: R. Falkenburg, 'Politiek en Propaganda omstreeks 1490', in: W. van Anrooij (red.), *De Haarlemse gravenportretten. Hollandse geschiedenis in woord en beeld*, Hilversum 1997, 69–72.
6. Geciteerd in: B. Ebels-Hoving, 'Johannes a Leydis en de eerste humanistische geschiedschrijving van Holland', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 100, 1985, 51. De preken van Jan van Leyden zijn helaas verloren gegaan en ons resten slechts de titels van tien prekenbundels. De bundels werden bewaard in het Karmelietenklooster te Haarlem en zijn verloren gegaan bij een verwoestende storm in 1568.
7. Ebels-Hoving 1985 (als in noot 6), 26–51. A. Janse, 'De Historie van Hollant. Een nieuw begin in de Hollandse geschiedschrijving in de vijftiende eeuw', *Millennium. Tijdschrift voor middeleeuwse studies* 21, 2007, 20.
8. De eerste versie kennen we uit een afschrift van Frederik van Seveder: Leiden, UB, BPL 127 D. De tweede versie werd uitgegeven door Sweertius: F. Sweertius (ed.), *Rerum Belgarum chronici et historici de bellis, urbibus, situ, & moribus gentis, antiqui recentioresque scriptores*, Frankfurt 1620.
9. C.P.H.M. Tilmans, *Aurelius en de Divisiechroniek van 1517: Historiografie en humanisme in Holland in de tijd van Erasmus*, Hilversum 1988, 103–114.
10. Deze tekst is uitgegeven door Roefs: V.J.G. Roefs, *De Egmondsche Abtenkroniek van Iohannes a Leydis O. Carm.*, Sittard 1942.
11. Dat Jan van Leyden ook een tweede versie schreef van de *Egmondse Abtenkroniek* kunnen we eigenlijk alleen maar reconstrueren uit een veel latere bewerking van dezelfde kroniek. Deze latere bewerking loopt tot 1525 en bevat meerdere passages die niet in de eerste versie voorkomen maar wel op naam staan van Jan van Leyden. In 1525 was Jan waarschijnlijk al negentien jaar dood; de latere bewerking tot 1525 moet dan worden beschouwd als een bewerking van een tweede versie door Jan van Leyden. Zie hierover: A. Hulshof, 'Twee handschriften der eerste bewerking van Johannis a Leydis' Egmonder kroniek teruggevonden', *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudbeidkunde*, 4^e reeks-10, 1912, 370–398.
12. Zie: Carasso-Kok 1981 (als in noot 5), nr. 305, 331–332. Deze tekst bevindt zich in Oxford, Bodleian Library, Selden Supra 41, fols. 338r-341r. Het afschrift is van John Bale, omstreeks 1540.
13. Dit werk bevindt zich in een in 1646 gedrukte verzamelband van historische werken over de Karmelietenorde en ligt in de Biblioteca Nacional de España te Madrid. De tekst draagt de titel *Vita S.P.N. Petri Thomae martyris quam P.F. Joannes Leydem Carmelita Batavus anno*

- 1494 M.S. reliquit et P.F. Thomas a Jesu Carmelita discalceatus totius Alemaniae vicarius generalis Coloniae Hispalim P.F. Francisco a sancta Maria missit anno 1621 en bevindt zich in *Legajo primero de papeles historiales del Orden de nra sra del Carmen de la Antigua observancia ordenado por el R.P. Ma. fr. Pefro de Quesada Canariense, Carmelitano, y colegial de S. Alberto de Sevilla. 1646*. Het werk wordt enkel genoemd door Rosier: P. I. Rosier, *Biographisch & Bibliographisch overzicht van de vroomheid in de Nederlandse Carmel*, Tiel 1950, 54.
14. Beschrijving van dit handschrift: M.L.G. Turchetti, *I Manoscritti datati della biblioteca nazionale braidense di Milano*, Florence 2004, 23.
  15. Onderzoek naar zowel zijn opleiding als zijn dood worden bemoeilijkt door het feit dat de onderzoeker een keuze heeft uit vele Jan van Leydens. Zie: Roefs 1942 (als in noot 10), 18, 24; Ebels-Hoving 1985 (als in noot 6), 48.
  16. Milaan, Bibliotheca Nazionale Braidense, AE XII 22, fol. 286v.
  17. Jan van Leyden, *Chronicon Hollandiae*, 1^e versie: Leiden, UB, BPL 127 D, fol. 111r.
  18. Deze lijst van Haarlemse priors (gecombineerd met een pausenlijst van Urbanus II tot Alexander IV (1492)) bevindt zich in hetzelfde handschrift als zijn kopie van Arnoldus Bostius' *Speculum Historiale* (Milaan, Nazionale Bibliotheca Braidense, AE XII 22, fol. 288r-299v). Ik heb dit stuk niet in kunnen zien maar slechts de beschrijving gelezen bij: Turchetti 2004 (als in noot 14), 24.
  19. G. Wessels (ed.), 'Batavia Desolata Carmelitana', *Analecta ordinis Carmelitarum* 8, 1932, 398, 436.
  20. W. van Anrooij, 'Waar en wanneer ontstond de reeks?', in: idem, *Haarlemse gravenportretten*, 17. De portrettenreeks is voorzien van een begeleidende tekst, bestaande uit een inleiding en korte levensbeschrijvingen van de afgebeelde graven. Volgens Van Anrooij was G.H. Kurtz in 1958 de eerste die Jan van Leyden in verband bracht met de tekst op de panelenreeks (G.H. Kurtz, 'De afbeeldingen der graven en gravinnen van Holland op het stadhuis te Haarlem', *Haerlem Jaerboek* 1958, 40–45). Het eerder aangehaalde, achttien-de-eeuwse geschrift *Batavia Desolata Carmelitana* doet dit echter ook: *haec picture* [de Haarlemse Gravenportretten] *fuit confecta curante R. P. Joanne Gerebrando a Leijdis, qui, authore ipso praefato testante, prior fuit huius conventus tempore Archiducis Maximiliani et in ea depingi iussit omnes Hollandiae comites quorum mentionem fecerat in suo chronico Hollandiae comitum*. (Wessels 1932 (als in noot 19), 385). Gezien Jan van Leydens reputatie als historicus ligt zijn betrokkenheid bij de totstandkoming van de begeleidende tekst voor de hand. Daarnaast had hij zich in zijn *Chronicon Hollandiae* al bezig gehouden met het afgebeelde onderwerp: de opvolging van de Hollandse graven.
  21. Milaan, Bibliotheca Nazionale Braidense, AE XII, 22, fol. 286vA: *Completum est presens volumen per Manus fratris Iobannis Gherbrandi de Leyden ordinis fratrum beatissime Dei genitricis Marie virginis de Monte Carmeli, undecima die mensis decembris anni Domini MCCCCXCI. in conventu Haerlemensi. Orate fideliter pro eo quia indiget*. Geciteerd in: Turchetti 2004 (als in noot 14), 23.
  22. Zie o.a.: Roefs 1942 (als in noot 10), 30; J. Verhoog, *Onvoltooide roem. De Heeren van Brederode in de Middeleeuwen. Geschiedenis van een ridderslacht. 1203–1473*, Bergen 1997, 39.
  23. Deze gegevens kennen we slechts uit secundaire literatuur. Zie: Roefs 1942 (als in noot 10), 23–24.
  24. Zie hierover: J.W.J. Burgers, 'Geschiedschrijving in Holland in de Middeleeuwen. Een historiografische traditie en haar vernieuwing in de 15e eeuw', *Tijding* (15 december 2008). Online beschikbaar: http://www.inghist.nl/Onderzoek/tijding/bijdragen/geschiedschrijving_Holland
  25. Voor een samenvatting van de discussie, zie: Verhoog 1997 (als in noot 22), 40–52.
  26. M.H. Porck, 'Een Rijnlandse serie adelskronieken (1533–1542). Het zogenaamde 'Voorste Haagsche Handschrift', *Millennium. Tijdschrift voor middeleeuwse studies* 20, 2006, 44–62.

27. M. Lulofs, 'Die van Brero heeft men eens gesien. De Brederode-kroniek van Jan van Leiden' in: B. Ebels-Hoving, C.G. Santing en C.P.H.M. Tilmans (red.), *Genoeblicke ende lustige historien. Laatmiddeleeuwse geschiedschrijving in Nederland*, Hilversum 1987, 79–82.
28. J. Romein, *Geschiedenis van de Noord-Nederlandse geschiedschrijving in de Middeleeuwen. Bijdrage tot de beschavingsgeschiedenis*, Haarlem 1932, 212–214.
29. A. Matthaeus, *Veteris aevi analecta*, Leiden 1698, deel II, 279–427. De *Brederodekroniek* is ook opgenomen in de tweede druk van dit werk: Idem, *Veteris Aevi Analecta*, Den Haag 1738, 587–740. Men pleegt deze tweede druk te citeren. Fotokopieën van deze druk zijn beschikbaar in: Verhoog 1997 (als in noot 22), 611–689.
30. De gebruikte codes zijn gedeeltelijk overgenomen van Verhoog 1997 (als in noot 22), 25–29. Bij vijf van de twaalf handschriften is de *Brederodekroniek* de enige tekst in het handschrift; bij de handschriften waarin de *Brederodekroniek* is opgenomen met andere teksten zijn de betreffende folio-nummers aangegeven.
31. N-2 geeft slechts fragmenten van de tekst en is daardoor nauwelijks van belang.
32. De gegevens in dit artikel zijn gebaseerd op mijn onderzoek aan de *Brederodekroniek* in het kader van mijn MPhil-scriptie: M.H. Porck, *De Brederodekroniek van Jan van Leiden* (verwacht: begin 2010), MPhil-scriptie Universiteit van Leiden. Een belangrijk onderdeel van deze scriptie bestaat uit een kritische teksteditie van de Nederlandse handschriften van de *Brederodekroniek*.
33. J. Tigelaar, *Brabants historie ontvouwd*. Die alder excellenste cronyke van Brabant en bet *Brabantse geschiedbeeld anno 1500*, Hilversum 2006, 144–145.
34. J. Romein, 'De functie van een historische functie. De vermeende afstamming der Germanen uit Troje in verband met het begrip der *translatio imperii*', in: idem, *Het onvoltooide verleden. Cultuurhistorische studies*, Amsterdam 1948, 209–220.
35. H. Pleij, *Het geuleugelde woord. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur. 1400–1560*, Amsterdam 2007, 102–105.
36. W. Keesman, 'De Bourgondische invloed op de genealogische constructies van Maximiliaan van Oostenrijk', *Millennium. Tijdschrift voor middeleeuwse studies* 8, 1994, 162–172. Idem., 'Antiek verleden in dienst van eigen tijd. Troje in de middeleeuwse literatuur', *Literatuur* 4, 1987, 257–265.
37. Tigelaar 2006 (als in noot 33), 145.
38. Carasso-Kok 1981 (als in noot 5), nr. 218, 243–244.
39. Utrecht, UB 1650, fols. 79–80 (de Trojaanse afstamming van het Hollandse huis) komt overeen met de tweede versie van Jan van Leydens *Chronicon Hollandiae*: Sweertius 1620 (als in noot 8), 93. Utrecht, UB 1650, fol. 99 noemt Siegfried de eerste heer van Brederode; Dirk Pauw verzet zich juist tegen dit beeld in zijn Brederode-genealogie van 1476. Utrecht UB, 1460 behoeft nog veel onderzoek, met name de relatie met andere werken die aan Dirk Pauw worden toegeschreven.
40. W. van Anrooij, 'Illustraties in de Kattendijke-kroniek', in: A. Janse e.a. (red.), *Joban Huysen van Kattendijke-kroniek. Die historie of die cronicke van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant ende van den Stichte van Utrecht*, Den Haag 2005, c.
41. Vroege sporen van deze traditie stammen uit de veertiende eeuw, zie: W. van Anrooij, 'Aquitanië en de herkomst van de Hollandse graven, een veertiende-eeuwse traditie', in: D.E.H. de Boer, E.H.P. Cordfunke & F.W.N. Hugenholtz (red.), *Holland in Wording. De ontstaansgeschiedenis van het graafschap Holland tot het begin van de vijftiende eeuw*, Hilversum 1991, 125–142.
42. Veldener, *Fasciculus Temporum*, Utrecht 1480, fols. 244r-245v. Ook in de *Kroniek van Frankrijk*: fols. 195v-197r.
43. In handschrift Leiden, UB LTK 1564 (Gouds Kroniekje), fol. 59r vinden we bij de levensbeschrijving van Willem I van Holland de opmerking: *Ende men wil segghen dat die heren van Brederoerd van desen graef Willem gbecomen sijn*.
44. Zie bijv.: P. Scheltema, *Oud en nieuw uit de Vaderlandsche geschiedenis en letterkunde*, Amsterdam 1847, deel II, 41–115; J. Ter Gouw, 'Over den oorsprong van het geslacht van

- Bredenerode', *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudbeeldkunde*, 2de reeks-3, 1864, 1–31.
45. Verhoog 1997 (als in noot 22), 44–45.
  46. A.W.E. Dek, *Genealogie der heren van Brederode*, Den Haag 1959, 3.
  47. Ibid. 6: Maria van der Lecke (†1307).
  48. Ibid.: Hendrik sterft in 1345; voor zijn vrouw, Isabella van Fontaines, wordt geen sterfjaar genoemd.
  49. Ibid. 7: Jolanda van Gennep (†1403)
  50. Ibid. 7–9: Johanna van Abcoude overlijdt op 11 januari 1411, Jan van Leyden gebruikte waarschijnlijk de paasstijl in zijn kroniek.
  51. Ebels-Hoving 1985 (als in noot 6), 41–47.
  52. Lulofs 1987 (als in noot 27), 94–95. Zie ook: M.J. van Gent, "Pertijelike Saken". *Hoeken en Kabeljauwen in het Bourgondisch-Oostenrijkse tijdperk*, Den Haag 1994, 19.
  53. Voor een uitvoerige beschrijving van de gebeurtenissen in Vianen, zie het artikel van A. Janse in deze bundel.
  54. Falkenburg 1997 (als in noot 5), 69–72.
  55. Ibid. 71.
  56. H. Bruch (red.), *Johannes de Beke. Croniken van den Stichte van Utrecht ende van Hollant*, Den Haag 1982, 77. H. Bruch (red.), *Chronographia. Johannis de Beke*, Den Haag 1973, 113.
  57. N-8, fol. 14v. A. Jappe Alberts & C.A. Rutgers, *Cronica illustrium dominorum de Brederueden*, Groningen/Djakarta 1957, 14.
  58. Jan van Leyden, *Chronicon Hollandiae*, 1^e versie: Leiden, UB, BPL 127 D, fol. 50r. Ook in tweede versie: Sweertius 1620 (als in noot 8), 156.
  59. Jappe Alberts & Rutgers 1957 (als in noot 59), 9. N-8, fol. 14v.
  60. Jappe Alberts & Rutgers 1957 (als in noot 59), 10. N-8, fol. 15v. De Nederlandse woorden zitten in alle drie de Latijnse handschriften, de editie van Jappe Alberts & Rutgers is gebaseerd op handschrift L-1.
  61. Of Jan van Leyden zelf verantwoordelijk was voor de vertaling moet later onderzoek uitwijzen.
  62. Veldener 1480 (als in noot 42), fol. 285r.
  63. L. Fabriek, "Veel cronijcken van verscheyden rijcken". *Het brongebruik in de gewestelijke deelkronieken achter de Fasciculus Temporum in de editie van Johan Veldener, in 1480 te Utrecht gedrukt*, Leiden 2009. Onuitgegeven MA-Scriptie. voor deze passage zie: 40–41.
  64. N-8, fols. 15r-15v.
  65. Het kroniekje bevindt zich in: Trier, Stadtbibliothek, hs. 1288/79, fol. 92v. Ik heb dit handschrift niet ingezien en baseer mij geheel op de lezing van Bruch & Stuip: H. Bruch & R.E.V. Stuip, 'Een Franse kroniek van de heren van Brederode', *Holland* 16, 1984, 37–38.
  66. H. Bruch, *Supplement bij de Geschiedenis van de Noord-Nederlandsche Geschiedschrijving in de Middeleeuwen van Dr. Jan Romein*, Haarlem 1956, 45.
  67. In heel hoofdstuk 74 worden de Brederodes niet genoemd.
  68. N-8, fols. 29v-30r.
  69. Handschrift N-5 loopt weliswaar tot 1474, maar is waarschijnlijk niet compleet; de tekst heeft een tweetal passages die verwijzen naar gebeurtenissen uit het jaar 1481. Huwelijk Cornelis van Bergen met Maria van Zevenbergen (N-5, fol. 30r; niet in andere versies) en de verovering van Leiden door Reinald van Broekhuizen (N-5, fol. 28v; ook in andere versies, zie noot 70).
  70. Hulshof 1912 (als in noot 11), 370–398.
  71. J. Alberts, 'Jubelen om tante Mientje. Waarom mensen op zoek gaan naar hun familiegeschiedenis', *NRC Handelsblad*, 27–12–2008 (bijlage *Familiegeschiedenis*).
  72. H. van Wijn, *Huiszittend leven*, Amsterdam 1812, 48–49. Ter Gouw 1864 (als in noot 44), 7.
  73. Geciteerd in: Verhoog 1997 (als in noot 22), 40.

74. Bruch 1982 (als in noot 58), 52. J. Burgers (red.), *De Rijkskroniek van Holland (366–1305), door een anonieme auteur en Melis Stoke*, Den Haag 2004, 32–34.
75. B. de Geer van Jutphaas (red.), *Kronijk van Holland van een ongenoemde geestelijke*, Utrecht 1867, 33.
76. De vroegste op de *Hollandse kroniek* van Dirk Pauw na, die gedateerd wordt in '1467 of later'. Het is echter onwaarschijnlijk dat de passage waarin Siegfried als stamvader van de Brederodes genoemd wordt, van de hand van Pauw zelf is, gezien zijn expliciete verwerping van deze theorie in zijn Brederode-genealogie van 1477. Zie noot 39.
77. Kooperberg, 'Brederode (Reinout)', in: P.C. Molhuysen en P.J. Blok (red.), *Nieuw Nederlandsch Biografische Woordenboek*, Leiden 1937, deel X, 132–136. Over het schaken van Catherina van Holten, zie ook: H.F.K. van Nierop, 'Adellijke Bastaarden in de Zestiende Eeuw', in: S. Groenveld, M.E.H.N. Mout en I. Schöffner, *Bestuurders en Geleerden*, Amsterdam 1985, 13–15.
78. J.H. Verhoog, 'Reinoud III van Brederode op Veldtocht in de Zuidelijke Nederlanden – 1553', in: J.H. Verhoog, *Drie Scripties*, Bergen 1997, 5–6.
79. *Ibid.*
80. C. Antonisz., *Ruiterportret van Reinoud III van Brederode* (ca. 1550). Stadhuis Vianen. Zie: <http://www.collectieutrecht.nl/view.asp?type=object&id=547>
81. C. Anthonisz., *De genealogie der heeren van Brederode met hunne wapens die hunner vrouwen*, Amsterdam 1551. Amsterdam, Rijksprentenkabinet, RP-P-OB-39.792.
82. Ter illustratie: *Ibid.*: *Soo suldij voor teerste weten dat die Banderberen van Brederode ghesproten zijn uyt die alder eedelste geslachten des werelts, als keyzers, coningen, hertogen ende graven, te weten van die alder eedelste stam van Troyen ende Griecken. Want Lutgarda, die een moeder was des eersten banderheere van Brederode, Zyphridus genaemt, was des keyser Theophanus dochter van Griecken, susier van Theophana, des keyzers Otten wijff van Romen. De vader des eersten Banderheere van Brederode was Aernoet, de derde graef van Hollant, Zeelant ende Vrieslant tot die Lawerse toe, die een rechter Troyaen was van zijne voorvaders ende afcomste weeghen, cf. N-8, fols. 7r-7v: Ende op datmen de edelbeyt des stams van Brederueden te bet mach verstaen, soe salmen weeten dat die heeren van Brederueden gesproten zyn uyt dye alre edelste geslachten van coningen, hertogen ende graven des werelts, als van dat alre edelste bluete van Troyen ende van Griecken. Want Lutgarda, de moeder des eersten heer van Brederueden, Syphridus genoempt, was des keyzers dochter van Griecken ende Constantinoplen, die genoempt was Theophanus. Ende zyn ander dochter, Theophana genoempt, was des keyzers Otten wijff van Romen. Ende de vader des eersten heer van Brederueden was grave Arnout, de derde graef van Hollant, die een rechte Troyaen geboren was van zyns vaders wegen.*
83. Porck 2006 (als in noot 26), 46–47.